

SÂFÎ'NİN TENKİTLİ NEŞİRDE YER ALMAYAN ŞİİRLERİ VE DÎVÂN'ININ YENİ BİR NÜSHASI

Enes İLHAN*

Öz: Klasik Türk şiirinin önemli simalarından Cezerî Kâsım Paşa (öl. ?), Fatih ve II. Bâyezîd devirlerinde sürdürdüğü bürokratik görevlerinin yanı sıra şairliğiyle de dikkat çekmektedir. Şiirlerinde Sâfi mahlasını kullanan Cezerî Kâsım Paşa, XV. yüzyıl şairleri arasında şiirde deyim ve atasözlerine yer verme noktasında Necâtî ile birlikte ismi zikredilen ikinci şair olma payesine sahiptir. Sade dil ve yerel unsurlardan müteşekkil şiir üslubu tezkire yazarlarınca övgüyle karşılanır. Sâfi Dîvânı'nın tespit edilen üç adet nüshası bulunmaktadır. İlk nüsha İsmail E. Erünsal tarafından XIV. Türk Tarih Kongresi'nde tanıtılmış ve ikinci nüsha yayımlanan Sâfi Dîvânı neşrinin temelini oluşturmuştur. Makalemizin de konusu üçüncü nüsha Mısır Milli Kütüphanesinde 18 arşiv numarasıyla kayıtlı olup Necâtî, Ahmed Paşa ve Karamanlı Nizâmî divanlarının bulunduğu bir divan mecmuasında yer almaktadır. Sâfi Dîvânı'nın nüsha sayısının azlığı göz önünde bulundurulduğunda Mısır nüshasının kıymetli bir nüsha olduğu söylenebilir. Ayrıca bünyesinde yer alan ve yayımlanmış Dîvân neşrinde bulunmayan şiirlerin varlığı ile bu şiirlerin Sâfi'nin üslubunu pekiştirici veya üslubuna yönelik yeni verilerin ortaya çıkmasına vesile olucu yapısı Mısır nüshasının önemini artıran etmenlerdendir. Çalışmamızda Mısır nüshasında bulunan yeni şiirlerin dökümü yapılmış, bu şiirler Sâfi'ye olan aidiyeti açısından tanık ve üslup temelli birtakım tarama ve karşılaştırmalara tabi tutulmuştur. Şiirler vasıtasıyla Sâfi üslubunun temel şubelerine atıfta bulunularak bazı üslup özellikleri ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sâfi, Cezerî Kâsım Paşa, tenkitli neşir, Mısır nüshası

Sâfi's Poems not Included in Critical Publication and a New Copy of His Divan

Abstract: Cezerî Kâsım Pasha, one of the important figures of classical Turkish poetry, draws attention with his poetry as well as his bureaucratic duties during the Fatih and II. Bayezid periods. Cezerî Kâsım Pasha, who used the pseudonym Sâfi in his poems, is the second poet whose name is mentioned together with Necâtî in terms of including idioms and proverbs in poetry among the poets of the fifteenth century. His poetic style consisting of simple language and local elements is praised by the writers of collections of biographies. There are three

* Arş. Gör. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Tekirdağ/TÜRKİYE, E-posta: enesilhan@nku.edu.tr, ORCID No: 0000-0003-4452-5717.

identified copies of his Dîvân. The first copy was introduced by İsmail E. Erünsal at the XIV Turkish History Congress, and the second copy formed the basis of the Dîvân publication. The third copy, which is the subject of our article, is registered in the Egyptian National Library with archive number 18 and is included in a collection of divans that includes the divans of Necâtî, Ahmed Pasha and Karamanlı Nizâmî. Considering the limited number of copies of the Divan, it can be said that the Egyptian copy is a valuable copy. In addition, the presence of poems that are not included in the published Divan publication and the fact that these poems reinforce Safi's style or lead to the emergence of new data about his style are among the factors that increase the importance of the Egyptian copy. In our study, the new poems in the Egyptian copy were listed and these poems were subjected to some screening and comparisons based on evidence and style in terms of their belonging to Safi. By touching upon the basic features of the Safi style through the poems, some stylistic features have been revealed.

Keywords: *Sâfi, Cezerî Kâsım Pasha, critical publication, Egyptian copy.*

Giriş

Klasik Türk şiirine mensup şairlerin yaşarken tertip ettikleri veya vefatlarından sonra derlenen divanlarının yüzyıllar içerisinde müstensihlerce kopyalanması ile oluşan nüsha çeşitliliği şairden şaire değişiklik gösterir. Şairlerin beğenilme düzeyleri ile müstensih ve istinsah faaliyetlerindeki gelişmeler bu değişikliklerin temel sebeplerindedir. Bâkî, Fuzûlî, Necâtî, Nefî ve Nâbî gibi klasik Türk şiirinin etki sahası geniş olan şairlerinin divanlarının nüsha adetleri yüzlerle ifade edilmekte iken Şevkî, Sehî, Emrî, Fasih vb. şairlerin divan nüshalarının daha az sayıda olması bu minvaldedir. Figânî (öl. 938/1531-32) örneğinde olduğu üzere bazı şairlerin çeşitli sebeplerle divan tertibinde bulunamamaları durumunda ise devreye şiir mecmualarının girdiği görülür (bk. Karahan, 1966). Sâfi de Dîvân'ının az sayıya nüshasının bulunduğu şairlerdendir.

Klasik edebiyata dair yapılan çalışmalar içerisinde metin neşirleri, önemli bir kısmı oluşturmaktadır. Neşrin sıhhati ile tam ve tekmlil bir metnin temini, her şeyden önce müellif hattı bir nüshanın bulunmasına; müellif hattı nüshanın bulunmadığı durumlarda da nüshalar arası ilişkiler sonucu belirlenen güvenilir nüshaların varlığına bağlıdır. 1 Birden fazla nüshanın temel alındığı tenkitli metin çalışmalarında bir nüshanın eksikliğini/yanlışını diğer nüsha veya nüshalarla giderebilme durumu her zaman mümkündür. Ancak tek bir nüshaya dayalı neşir çalışmalarında nüshanın ortaya koyduğu metinle yetinilir veya Sâfi Dîvânı neşrinde olduğu gibi başta nazire mecmuaları olmak üzere şiir

¹ Sadece bir nüshası olan bir metnin neşri ile birden fazla nüshası olan metinlerin neşri arasında belirli farklar bulunmaktadır. Bir metne bağlı kalınıp ihtilaf durumlarında başkaca bir metne müracaat etme imkânı bulunmayan neşirlerde araştırmacının hataya düşme ihtimali daha çok olacaktır. Burada ifade ettiğimiz sıhhat kelimesi, birden fazla nüshanın içerisinde olduğu, varyant tercihlerinde nüshalar arası ilişkilerin de gözetildiği bir metodolojik düzlemin temel alındığı neşir sürecini ifade etmektedir. Benzer durum müellif hattının tespit edildiği neşir çalışmaları için de geçerlidir. Henri Quentin, yazarın elinden çıkmış olan "emsal" nüshada dahi hataların olabileceğini ifade ederek Lachmann ve Paul Maas tarafından şekillendirilen ve nüshalar arası ilişkilerin belirlenmesinde nüshalarda görülen hataların esas alındığı "şecere" sistemini eleştirmektedir (Bordalejo, 2011, s. 49). Şu hâlde müellif hattı bir nüsha dahi olsa tenkitli neşir esnasında eserin diğer nüshaları da belirli görevler ve işlevler çerçevesinde neşre dâhil edilebilir.

mecmualarından da istifade edilir. Neşre dâhil olmayıp sonradan tespit edilen her nüsha, bulundurduğu bazı yeni veriler nedeniyle her koşulda kıymetli iken müellif hattı nüshaya ulaşılamayıp sadece bir nüshasının tespit edilebildiği divanlarda kıymet durumu daha da artmaktadır. Bu bağlamda şu ana dek iki nüshası ortaya çıkarılan ve tek bir nüsha temelinde neşri yapılan Sâfî Divânı'nın tespit edilen Mısır nüshası önem arz etmektedir.

1. Cezerî Kâsım Paşa (Sâfî) ve *Dîvân*'ı

Fâtih (öl. 886/ 1481) ve II. Bâyezîd (öl. 918/ 1512) dönemi önemli devlet adamlarından olmasına rağmen başta XVI. yüzyıl tezkireleri olmak üzere bibliyografik ve tarihî metinlerde Kâsım Paşa ile ilgili sınırlı sayıda bilgi aktarımında bulunulduğu görülmektedir. Doğum yeri ve tarihi ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamakla beraber Şehî Bey'in Kâsım Paşa'yı "Edirneli yaşlı bir kadının kölesi" olarak takdim etmesinden Paşa'nın çocukluk yıllarını geçirdiği muhit hakkında çıkarımda bulunulabilmektedir (İpekten vd., 2017, s. 37). "Edirneli yaşlı bir kadının kölesi" ifadesi XVI. yüzyıl tezkirelerinde Necâfî (öl. 914/ 1509) ve Şevkî (öl. ?) gibi başka şairler için de kullanılmaktadır. Devşirme sisteminin gereği olarak düşünülse de bu sözün, tezkirecilerin soyunu bilmediği şairler için kullandıkları kalıp bir ifade olması da ihtimal dâhilindedir. Kâsım Paşa'nın Mısır'dan Anadolu'ya göç eden kıraat âlimi İmam Muhammed Cezerî (öl. 832/ 1429)'nin torunu ve Fâtih devri nişancılarından Cezerîzâde Mehmed Çelebi'nin (öl. ?) oğlu olduğu yönünde görüş bildiren kaynakların yanı sıra bilhassa tezkirelerde Cezerî ailesinin mensubu bir köle olduğu ifade edilmektedir (Sevgi ve Sevindik, 2016, s. 12). İsmail E. Erünsal, "evâyil-i Ramazan 907/ 1502" tarihli bir vakfiyesinde isminin Kâsım Paşa b. Abdullah olarak geçmesinden hareketle şairin devşirme olup Cezerî ailesinin kölesi olduğu yönündeki iddiaların daha kuvvetli olduğunu bildirir (Erünsal, 2016, s. 411).

Kâsım Paşa bir süre *Dîvân-ı Hümâyûn*'da çalıştıktan sonra Fâtih devrinde Amasya'da sancak beyi olan Şehzâde Bâyezîd'e lala ve defterdar olur. II. Bâyezîd'in tahta çıkışına müteakip (886/ 1481) nişancılık görevine getirilir ve kısa bir süre sonra vezirlik payesine tayin edilir. Ancak henüz bir yılını doldurmadan bu görevden azledilerek Kefe'ye sancak beyliğine gönderilir. Kefe'de Kâsım Paşa'ya ait bazı vakfiyelerin olması, Paşa'nın Kefe'deki yıllarını doğrular niteliktedir (Erünsal, 2016, s. 412). Kasım Paşa'nın ölüm tarihi ile ilgili bilgilerde de karışıklıklar vardır. XVI. yüzyıl tezkirecilerinden Şehî Bey (öl. 955/ 1548/49), Âşık Çelebi (öl. 979/ 1572), Kınalızâde Hasan Çelebi (öl. 1012/ 1604) ve Gelibolulu Mustafa Âlî (öl. 1008/ 1600) Kâsım Paşa'nın emeklilik için Selanik'e gönderildiğini ve orada vefat ettiğini belirtir (İpekten vd., 2017, s. 31; Kılıç, 2018, s. 553; Sungurhan Eydurhan, 2009, s. 449; İsen, 1994, s.139). Tahrir defterlerinden Selanik'te bulunan Kasımiyye Camii, Mescid-i Hazret-i Kasım Paşa, Cami-i Kasım Paşa vb. yapılarla ve Cami-i Kasım Paşa, Cami-i Kasımiyye ve Koca Kasım Paşa adlarında mahallelere dair bazı kayıtlara rastlanması Paşa'nın Selanik'teki hayatına delil olarak tespit edilmektedir² (Sevgi ve Sevindik, 2016, s. 15). Bazı vakıf ve tamir kayıtlarından hareketle Kasım Paşa'nın 939/ 1533 tarihinden önce vefat ettiği belirlenmektedir (bk. Erünsal, 2001, s. 546; Erünsal, 2016, s. 413-414).

² *Sâfî Divânı*'nın üç adet tespit edilen muntazam nüshalarından İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'nde kayıtlı olan nüshanın –*Sâfî Divânı* neşrinin kurulduğu nüsha- ferağ kaydında eserin 1540 yılında Selanik'in Temurhisâr kazasının Katunçe karyesinde istinsah edildiği belirtilir. Bu bilginin de Paşa'nın Selanik'te yaşamış ve orada vefat etmiş olması yönündeki iddiaları destekler mahiyette olduğu ifade edilmektedir (Sevgi ve Sevindik, 2016, s. 15).

Cezerî Kasım Paşa, devlet adamlığının yanı sıra XVI. yüzyıl tezkire yazarlarının üslubundan övgüyle bahsettikleri önemli şairlerdendir. Sehî Bey'in (öl. 955/ 1548-49) "Rum şairlerinin itibar sahibi olanlarındandır." dediği Kâsım Paşa, Latîfî'ye (öl. 990/ 1582) göre devrin son çeyreğinde meşhur olan ve XVI. yüzyıl şairleri üzerinde ciddi tesirlere yol açan Necâtî'nin (öl. 914/ 1509) habercisi hüviyetindedir³ (İpekten, vd., 2017, s. 31; Canım, 2018, s. 321). Şiirde mana ve hayalin çıkış noktası olarak gelenek, görenek, inanış vb. kültürel değerler ile doğaya ve gözleme dayalı verileri kullanma ve bunu yaparken de deyim, atasözü ve yerel tabirleri içeren konuşma dilini esas alma Necâtî'den önce Sâfî'de de görülmektedir. Nitekim şiirde deyim ve atasözü kullanım oranları hususunda devrin diğer şairlerinden çok önde olan Sâfî ile Necâtî arasında çok az bir fark bulunmaktadır (bk. İlhan, 2023a, s. 185, 207). Muhtelif şairlere ait divan metinlerinde rastlanılan bazı beyitlerde Necâtî ile Sâfî'nin birlikte anılması üslup ortaklıkları nedeniyledir.⁴ Yazdığı nazirelerden şiirde Ahmed Paşa'yı örnek aldığı tespitinde bulunulan Sâfî, Türkçe söyleyişi şiire hâkim kılma, konuşma dilinin samimiyetini ve canlılığını temel alma vb. hususiyetlerle Necâtî'nin şiire getirdiği söylenen birçok yeniliği ondan önce şiirine dâhil etmiştir (Sevgi ve Sevindik, 2016, s. 21).

Sâfî'nin *Dîvân*'ını nerede ve ne zaman derlediğine dair net bilgiler mevcut değildir. Sadece *Sehi Bey Tezkiresi*'nde *Dîvân*'ının insanlar arasında meşhur olduğu zikredilerek hayatta iken şiirlerini bir araya getirdiği ifade edilmektedir (İpekten, vd., 2017, s. 31). Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Dîvân*'ın üç adet nüshası bulunmaktadır.⁵ İlk nüsha İsmail E. Erünsal'ın şahsî kütüphanesindedir. Erünsal, tüm şiirleri içermediğini, divan tertibinde mutat olarak teşkil edilen tevhit ve naat gibi bölümlerin olmadığını belirterek nüshanın Kâsım Paşa'nın hayatının erken bir devrinde kaleme alınmış olma ihtimali üzerinde durur. Ayrıca çoğu yerde sesli harflerin yazılmamasından ve hareke ile gösterilmesinden nüshanın XV. yüzyıl imla özelliklerini taşıdığını ifade eder. Toplam 62 varak olan bu nüsha, 3 adet kasideyi (1b-6a), üçü Farsça ve üçü Çağatayca olmak üzere 148 adet gazeli (6b- 61a) ve bir adet murabbai (61b-62a) içermektedir (Erünsal, 2016, s. 416-417). *Dîvân*'ın ikinci nüshası İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesinde Şevket Rado Yazmaları, ŞR_000052/ 1 arşiv kaydıyla yer almaktadır. 49 varaktan oluşan bu nüsha içerisinde İvaz Paşazâde Atâyî (50b-83b) ve Mahmûd Paşa (Adnî) (84b-111a)

³ Latîfî'nin Sâfî'den bahisle kullandığı "Şu'arâ-yı Rûmda mesel-güylük evvel andan şâdir u zâhir olmuş ve merhûm Necâtî Begde kemâlin bulmuşdur." değerlendirmesi bu kabildendir (bk. Canım, 2018, s. 321).

⁴ Üsküplü İshak Çelebi ve Keşfî'nin aşağıdaki beyitleri bu hususa örnek teşkil etmektedir:

Nazmuñ dilerseñ okına maqbûl-i halk ola
Sâfî Necâtî şî'ri gibi pür-meşel gerek (Keklik, 2014, s. 232)

Miskîn Necâtî-yile ma'nasını Sâfî'nün
Bir sûret-ile dağlı halka şatarsın aylak (Erünsal, 2016, s. 417)

⁵ Millet Kütüphanesinde Ali Emiri Manzum Eserler No. 1001/ 1'de yer alan ve *Sâfî Dîvânı* olarak bildirilen kaydın *Hasbihal-i Sâfî* adında bir eser olduğu tespit edilmiş; eserin Kasım Paşa'ya ait olamayacağı Üzeyir Arslan tarafından ortaya konmuştur. Konu ile ilgili detaylı değerlendirmeler için (bk. Erünsal, 2016, s. 416). Ayrıca Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 281 arşiv numarasında kayıtlı bir *Sâfî Dîvânı* bulunmaktadır. 42 varaktan müteşekkil bu eseri temin ettiğimizde bünyesinde yer alan tarih metinlerinden ve her şiirin sonuna eklenen tarihlere şairin 1289-1306/ 1872-1889 yılları arasında şiirlerini derlediği tespit edilmektedir. Dolayısıyla burada geçen Sâfî'nin Cezerî Kasım Paşa'nın olması imkân dâhilinde değildir. Detaylı bilgi için (bk. *Sâfî Dîvânı*, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Arşiv No. 281).

divanlarının da bulunduğu bir divan mecmuasındadır. Nüsha Mustafa b. İbrahim (öl.?) tarafından 1-17 Cemâziye'l-âhîr 947/ 3-19 Ekim 1540 tarihinde tamamlanır. 3 kaside, üçü Farsça ve üçü Çağatayca olmak üzere 171 gazel nüshada yer alan nazım şekli sayılarıdır. Nüsha temel alınarak bazı nazire ve şiir mecmuaları da taranmak suretiyle bir neşir çalışması gerçekleştirilmiş ve nüshanın tıpkıbasımı da neşir sonuna eklenmiştir.⁶ Nüshaya dair detaylı bilgiler bu neşir çalışmasından temin edilmiştir (bk. Sevgi ve Sevindik, 2016, s. 96).

2. *Sâfi Divânı*'nın Mısır Nüshası

Sâfi Divânı'nın üçüncü nüshası olan Mısır nüshası, Mısır Milli Kütüphanesinde 18 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Nüsha, Necâtî Bey, Ahmed Paşa ve Karamanlı Nizâmî divanlarının olduğu bir divan mecmuasının “derkenar”ında bulunmaktadır. Toplam 344 varaktan müteşekkil olan mecmuada orta kısımda *Necâtî Bey Divânı* yer alırken Ahmed Paşa (3a-199b), Cezerî Kasım Paşa (Sâfi) (200a-286a) ve Karamanlı Nizâmî (286a-344a) divanları “derkenar”dadır. Her bir divan başlangıcında serlevhalar bulunmaktadır. Zahriye kısmında “Musavver Dîvân-ı Necâtî” başlığı, Sarıkcızâde İbrahim Râzî (öl.?) adına bir temellük kaydı -1217/ 1802 tarihli- çeşitli mühürler ve mecmuada yer alan divanların listesini içeren fihrist bulunmaktadır. Ferağ kaydında nüshanın Şüca Şîrâzî (öl.?) tarafından 988/1580 Cemâziye'l-evvel’inde tamamlandığı ifade edilmektedir. Talik hattın kullanıldığı nüshada ana metin ile “derkenar”lardaki şiirler arasında herhangi bir hat değişikliği görülmemekte ve bu durum “derkenar”larda yer alan şiirlerin sonradan eklenmiş olabileceğine dair kuşku en aza indirgemektedir. Nüshada 3 kaside, 232 gazel, 1 murabba, 2 kıt’a ve 2 müfred bulunmaktadır. 1 murabba, 1’i Çağatayca olmak üzere 35 gazel, 2 kıt’a ve 2 müfred *Sâfi Divânı* neşrinde bulunmamaktadır. Ayrıca Mısır nüshası ile *Sâfi Divânı* neşrindeki ortak manzumeler kontrol edilmiş, muhtelif manzumelerde 9 adet beytin yer almadığı tespit edilmiştir. *Sâfi Divânı* neşrindeki 4, 12, 16, 20, 21, 41, 49, 52, 60, 73, 81, 106, 113, 137, 203, 205, 210, 214 ve 216 no.lu gazeller de Mısır nüshasında yer almamaktadır.⁷

“Derkenar”, “Genellikle el yazması kitapların sayfalarının kenarlarındaki boşluklara, unutulmuş veya izaha gerek duyulan bir meseleyle ilgili olarak yazılan açıklayıcı ve tamamlayıcı bilgileri içeren ya da sonradan eserle ilgili ilgisiz düşülen notlar (Karataş, 2014, s. 130)” “yazma nüshalarda metni çevreleyen, sayfa kenarlarındaki boş kısımlar (Açıl, Yazar, Turgut, ve Kavak, 2022, s. 89)” anlamlarına gelmektedir. Çeşitli şairlere ait manzumeler, düzeltme kayıtları ve şairlerle ilgili bazı anekdotlar divanın yer aldığı bir yazma eserin derkenarlarında rastlanabilecek metinlerdendir. Birçok divanın bir arada bulunduğu divan mecmuası türünden eserlerde orta kısımda veya ana metinde divan metinleri yer aldığı gibi “derkenar”larda da çeşitli divan metinleriyle karşılaşılır. Söz gelimi 96 adet *Necâtî Divânı* nüshalarından 3 adedi divan mecmuası yazmalarında tespit edilmiştir. *Necâtî Divânı*'nın merkezde yer aldığı bu yazma eserlerde “derkenarlar”ın da divan kaydı için kullanıldığı görülür (İlhan, 2023a, s. 361, 397). *Ahmed Paşa Divânı*, 41 adet nüshaya sahip olup bu nüshalardan 4 adedi divan mecmualarında bulunmaktadır

⁶ Bu çalışmadan evvel Sâfi'nin şiir mecmualarından temin edilen şiirlerinin neşrine yönelik Yaşar Akdoğan ve Özlem Demirel'in bir makalesi de zikredilmelidir (bk. Akdoğan ve Demirel, 2007). İlgili çalışmada araştırmacılar Sâfi'nin 3 adet kasesini ve 80 adet şiirini neşretmiştir. Ahmet Sevgi ve Hakan Sevindik'in hazırladıkları neşir çalışmasında bu makale de kontrol edilmiş ve makalede yer alan manzumelerin tamamının neşir için ele alınan nüshalarda da mevcut olduğu tespitinde bulunulmuştur (Sevgi ve Sevindik, 2016, s. 48).

⁷ Bu gazellerden 20, 21, 60, 73, 81, 106, 137, 205 ve 214 no.lu olanları İstanbul Araştırmaları Enstitüsü nüshasında da bulunmamakta olup neşre şiir mecmuaları aracılığıyla dâhil edilmiştir.

(Kadaş, 2022, s. 100, 119, 120, 122). Nüshalardan 3'ünde *Dîvân* metni merkezde iken yalnızca birinde –Mısır Nüshası- derkenarda yer almaktadır. *Karamanlı Nizâmî Divânî* nüshalarında ise durum biraz farklıdır. İpekten neşrinde kullanılan 6 nüshadan 2'si çeşitli divan metinleri ile bir arada merkezde bulunmaktadır (İpekten, 1974, s. 65). İpekten neşrinde yer almayan 7 nüshadan 4'ü divan mecmualarında bulunmakta olup bu 4 nüshadan 3'ünde metin, “derkenar”larda konumlandırılmıştır.⁸ Sâfî'nin tespit edilen üç *Dîvân* nüshasından ikisi divan mecmualarında olup bir nüshanın merkezde yer aldığı ve diğer nüshanın ise derkenara yazıldığı görülmektedir. Tüm bu verilerden hareketle bir divan metninin divan mecmualarında yer alması şairden şaire değişen oranlarla gerçekleştiği söylenebilir. Necâtî ve Ahmed Paşa'nın divan nüshalarının divan mecmualarında yer alma oranları, Karamanlı Nizâmî ve Sâfî'nin divan nüshalarının divan mecmualarında yer alma oranlarından daha düşüktür. Ayrıca divan mecmualarında Necâtî ve Ahmed Paşa gibi klasik şiirde etki alanı geniş olan şairlerin daha çok merkezde yer aldığı; Karamanlı Nizâmî ve Sâfî özelinde etki alanı daha dar olan şairlerin daha çok derkenarlarda kendilerine yer buldukları yapılabilecek çıkarımlar arasındadır.

Mısır nüshası diğer iki nüshaya göre daha geç bir dönemde istinsah edilmiş olmasına rağmen daha muntazam bir görünüme sahiptir. Gazel sayısı bakımından erken dönem nüshalarından olduğu söylenen Erünsal nüshası ile İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'nde kayıtlı nüshanın çok ilerisindedir. Nüshanın kıt'a ve müfredler ile bitmesi, kaside ile başlayıp gazel ile devam eden ve kıt'a ve müfredler ile noktalanın klasik divan tertibine uygundur. Diğer iki nüshada bulunmayan bu durum bu nüshaların eksik olabileceğini düşündürmektedir. Üzerinde durulması gereken diğer bir nokta da “ى” ve “و” harflerinde kaleme alınan toplam gazel sayısıdır. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü nüshasında “ى” harfinde 8 adet şiir bulunur. Aynı nüshada “و” harfinde ise 37 adet şiir tespit edilmektedir. Mısır nüshasında ise “و” harfinde 42 ve “ى” harfinde 18 şiir yer almaktadır. Ayrıca Mısır nüshasında tespit edilen yeni gazellerin önemli bir kısmı da “ى” harfindedir. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü nüshasında iki harf arasındaki bu orantısız durum “ى” harfinin belirli bir kısmından itibaren nüsha istinsahının yarım bırakıldığı izlenimini doğurmaktadır. Sonuç olarak muahhar da olsa içerdiği toplam şiir/ yeni şiir sayıları, muntazam ve kâmil görünümü ile Mısır nüshasının kıymetli bir nüsha olduğu ifade edilebilir.

3. Tenkitli Neşirde Yer Almayan Şiirlere Dair Aidiyet Sorgulamaları

Bir divan nüshasından temin edilen şiirlerin atfedildikleri şairlerin tenkitli neşri yapılan divanlarında yer almaması çeşitli nedenlere bağlanabilir. Müstensihler bazen birden fazla nüshadan hareketle istinsah sürecini yürütebilmekte ve bu durum bir nüshada yer almayan şiirin başka bir nüshada bulunmasına yol açabilmektedir. Metin ekleme, metin çıkarma, imla ve kelime değişikliklerinde bulunma müstensihlerin kopya metin üzerindeki tasarruf sınırlarını göstermektedir.⁹ Diğer taraftan araştırmacılar tenkitli

⁸ İpekten neşrinde kullanılmayan 7 *Karamanlı Nizâmî Divânî* nüshası ile ilgili katalog bilgileri şunlardır: Millî Kütüphane Yazmalar Kolesiyonu, 6 Mil Yz A 6312/1; Sadberk Hanım Müzesi Hüseyin Kocabaş Kitaplığı Türkçe Yazmaları; Manchester Üniversitesi; John Ryland Kütüphanesi, MS 62; Mısır Millî Kütüphanesi, 161; Mısır Millî Kütüphanesi, 18; Michigan Üniversitesi Kütüphanesi, İsl. Ms. 850; Ahmet Atilla Şentürk nüshası. Nüshalardan Ahmet Atilla Şentürk nüshası üzerine bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır (bk. Turpcu, 2016).

⁹ Müstensihin birden fazla metni esas aldığı, imla düzeltmelerinde, metin ekleme ve çıkarma işlemlerinde bulunduğu istinsah süreci için “bulaştırma”; süreç sonunda ortaya çıkan nüshalara ise “bulaştırılmış nüsha” veya “karşık metinler” tabiri kullanılmaktadır (Maas, 2011, s. 18; Polat, 2015, s. 268).

neşir esnasında, teknik ve mali yetersizliklerle –bazen bunların ikisi de mevcut olmasına rağmen- metnin tüm nüshalarına ulaşmak yerine örneklem bir nüsha grubunu esas alabilmekte; gözden kaçırdıkları her bir nüshanın tenkitli neşirde bulunmayan şiirleri ihtiva edebileceği ihtimalini göz ardı edilmektedir. Ayrıca *Sâfi Divânı* örneğinde olduğu gibi az sayıda nüshaya sahip metinler, sonradan başka bir eserin bir bölümünde veya “derkenar”ında keşfedilebilmekte, bu durum yeni şiirlerin teminine yol açmaktadır.

Bir şairin tenkitli neşri yapılan divanında bulunmayan şiirlerin tespiti, geçmişten günümüze klasik edebiyata dair kaleme alınan akademik çalışmaların önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Tespit edilen ve “yeni şiirleri, bilinmeyen gazelleri, bulunmayan şiirleri” adlandırmalarla takdim edilen manzumelerin, atfedildikleri şairin hayatına, edebî kişiliğine ve şiir muhitine yönelik bazı veçheleri barındırması ve nihayetinde yapılmış olan tenkitli neşri ikame etmesi itibarıyla kıymetli oldukları malumdur. Ancak tüm bu kıymet hükümlerinin geçerliliği, öne çıkarılan şiirlerin atfedildikleri şairlere olan aidiyetine dair üslup veya tanık temelli herhangi bir sorgulama işleminin yapıp yapılmadığına bağlıdır.¹⁰ Buradan hareketle Mısır nüshasından temin edilen şiirler üzerinde tarama ve üslup temelli bazı karşılaştırmalarda bulunulmuştur.

3.1. Tarama ve Tanıklama

Bir metnin ulaşılabilen tüm metinlerle benzerlik açısından karşılaştırılması esasına dayalı yapılan işlem türüne tarama denilebilir. Günümüzde bilgisayar ve internet teknolojilerinin geldiği durum, bir metnin kısa bir süre içerisinde sayıları binleri bulan başka metinlerle, benzer ifadelerin ortaya çıkarılması amacıyla kontrol edilmesini mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda “Tarama ve Tanıklama” olarak isimlendirilen bir yöntem geliştirilmiş, şiir mecmualarından temin edilip Necâfî Bey’e atfedilen şiirlere uygulanmış ve bu şiirlerin yarıdan fazlasının muhtelif metinlerde başka şairlere de atfedildikleri belirlenmiştir (bk. İlhan, 2023b). Yöntem, içerisinde intihal yazılım ve dosya karşılaştırma programlarının olduğu ve yer yer manuel taramaların da yapılabildiği fonksiyonel bir sürece dayanmaktadır. Tarama ve Tanıklama, üslup incelemelerine gelinceye değin, şiirlerin başka şairlere atfedilmesi ihtimalini en aza indirmeye ve şüpheli şiirleri ayırma doğrultusunda ara bir işlem aşaması olarak tarif edilebilir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen eylem basamakları şöyle sıralanabilir:

¹⁰ Bir araştırmada, bu minvalde kaleme alınan çalışmaların % 71’inde aidiyet sorgulamalarına yer verilmediğine ulaşılmaktadır (İlhan, 2023b, s. 202). Bu durum araştırmacıların yazma metne gereğinden fazla güven attiklerinin göstergesidir. Divan nüshaların yer alıyor olması şiirlerin şairine aidiyeti hususunda önemli bir delildir. Ancak divan nüshalarında olup da farklı şairlere atfedilen şiirlerin varlığı, divan nüshası da olsa metne şüphe nazarıyla yaklaşılmamasını gerektirmektedir. Bu kanaate ulaşmamıza zemin hazırlayan bazı çalışmaları şöyle zikredebiliriz: Köksal, M. F. (1997). Bir kaside iki şair: Nef’î-Cevrî. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 4, 191-202; Aksoyak, İ. H. (2005). Gelibolulu Mustafa ‘Âlî ve Bâkî’nin münasebetleri (Künhü’l-ahbâr ve Divanlarına göre). *Osmanlı Araştırmaları Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu’na Armağan-1*, 25, 69-82; Tanyıldız, A. (2015). Necâfî ve Revânî divânlarındaki mükerrer gazeller üzerine. *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi*, (1), 10-24; Macit, M. (2017). Şah İsmail Ahmet Paşa Divanı’nı okudu mu?. *Bilig*, 80, 265-278; Kaplan, H. (2018). İki şair bir şiir II. A. Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 63, 19-33; Kaplan, H. (2018). Bâkî’nin basılı divanlarında yer almayan şiirleri ve divanın bir nüshası üzerine bazı notlar. *International Journal of Language Academy*, 6(2), 223-253. Tılfarlıoğlu, M. (2022). Bu şiirler kimin I?. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 442-461; Tılfarlıoğlu, M. (2022). Bu şiirler kimin II?. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (31), 813-835; Kaplan, H. (2023). Kalmadı Redifli Bir Şiir ve Üç Şair: Askerî, Bâkî, Ruhsatî. *M. A. Yekta Saraç Armağanı* içinde (s. 203-250). İstanbul: DBY Yayınları.

- Mısır nüshasında Sâfi'ye atfedilen tüm şiirler -1 murabba, 35 gazel, 2 kıt'a ve 2 müfred- bir word dosyasında bir araya getirilmiş ve bu dosya İthenticate, Turnitin ve İntihal.net programlarında taranmıştır. Sistemlerine yüklenen metni internet ortamında yayımlanan tüm metinlerle benzerlik noktasında kıyasa tabi tutan bu programlar vasıtasıyla atfedilen şiirler, herhangi bir çalışmada başka bir şaire veya Sâfi lehine tanıklanıyorsa kolaylıkla tespit edilebilmektedir.

- XV. yüzyılın benzer mahlaslı diğer bir şairi olan Nakkaş Sâfi (öl. 890/1485/86)'nin şiirleri ile yeni şiirler mukayese edilmiştir.¹¹

- İthenticate programının bünyesinde bulunan "Doc-to-Doc Comparison" uygulaması ile yüklenen iki metin benzerlik açısından karşılaştırılabilmektedir. Program vasıtasıyla toplamı bine yaklaşan mecmua ve divan metni atfedilen şiirler ile karşılaştırılmıştır.

- LEHÇEDİZ (Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamalı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü) programı dâhilinde yer alan "tarama" uygulaması ile anahtar kelimeler aracılığıyla şiirler, programa yüklü yüzlerce metin içerisinde taranmıştır.

- Şiirlerin başka bir şairin nazire şiirleri arasında gösterilmesi ihtimaline karşın belli başlı nazire mecmualarında da taramalarda bulunulmuştur.

Tüm bu tarama işlemleri sonucunda atfedilen bazı şiirlerin Sâfi lehine veya aleyhine bazı tanıklarının olduğu tespit edilmiştir. Tarama işlemi sonucu elde edilen veriler şunlardır:¹²

- Murabba (ilk manzume, 204b), Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde H-1073 arşiv numarasında kayıtlı şiir mecmuasında Sâfi adına yer almaktadır. Ayrıca Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdâi Efendi Koleksiyonu 1313 numaralı şiir mecmuasında murabbanın ilk bendi verilmekte; herhangi bir şair ismi zikredilmemektedir.

- 5 no.lu gazel, Süleymaniye Kütüphanesinde 5879 arşiv numarasında kayıtlı şiir mecmuasında Sâfi adına bulunmaktadır.

- 13, 25 ve 33 no.lu gazellerin Sermet Çifter Yazma Eserler Kütüphanesinde Y-280 arşiv numarasında kayıtlı şiir mecmuasında Sâfi adına yer aldığı tespit edilmiştir.

- 20 no.lu gazel, Fransa Milli Kütüphanesinde 386 arşiv numarasında kayıtlı şiir mecmuasında Sâfi adına yer almaktadır.

- 27 no.lu gazel, Süleymaniye Kütüphanesinde 34 SÜ Tarlan 80/ 5 arşiv numaralı şiir mecmuasında Sâfi adına bulunmaktadır.

- "Hastedür yârumuz şarâb özler" mısrası ile başlayan gazel *Necâti Bey Dîvânî*'nin 53 adet nüshasında görülmektedir.

- 8 no.lu gazelin matla beyti ile Milli Kütüphane 06 MİL YZ A 2552 numarada kayıtlı şiir mecmuasında Latîfi'ye ait benzer redifli bir gazelin matla beyti arasında bazı ortaklıklar görülmüştür.

Bu manzumeler haricindekiler için herhangi bir tanıklanma durumu ile karşılaşılmamıştır.

¹¹ Karşılaştırma esnasında Nakkaş Sâfi'nin şiirleri için Ömer Özkan'ın hazırladığı çalışma dikkate alınmıştır (bk. Özkan, 2015).

¹² Yeni şiirleri yayımladığımız bölümde kaynak metinlere atıfta bulunduğumuzdan bu kısımda ayrıca bir atıfta bulunmaya lüzum görülmemiştir.

3.2. Üsluba Dair Bazı Veriler

“Belirli bir edebî birikime sahip olan sanatçının, tecrübelerle edindiği ve belirlediği konuyu, biçime dair vasıtalar, yöntemler ve kendisine özgü kelime dizilişleri ile anlatmasından doğan edebî değer” (Çoban, 2004, s. 16) olarak tanımlanan üslup, şairlerin şiirlerine dair yapılan tespit ve değerlendirmelerde başvurulan temel hususlardandır. Yeni şiirler, kelime seçimi, mana düzlemi, dil zemini vb. olmak üzere Sâfi'nin üslubunun temel şubeleri açısından kıyasa tabi tutulmuş ve bazı benzerlikler tespit edilmiştir. Öncelikle Sâfi'nin şiirlerinde görülen Arapça ve Farsça tamlamalara fazla yer vermeme, konuşma dilinin açık ve anlaşılır yapısını şiire taşıma hususları yeni şiirlerde de müşahade edilir. “Nice bir cevri ide ‘aşıklara cânân nice bir- nice bir itmeye dil derdine dermân nice bir” (G/ 8: 1), “zülfün tağıdup gönlümü sevdāya düşürme- aşüfte vü ser-geşte kırup pāya düşürme” (G/ 25: 1), “seyr iderken dil-i miskinümi zülfünde bulup- gice gezdün diyü tutmuş anı hüsnün ‘asesi” (G/ 27: 3), “düşdün ey dil göz karasıyla çü zülfi ağına- kıl tahammül ağlama kim kendü düşen ağlamaz” (G/ 11: 4) vb. örnekler *Sâfi Divânı*'nda da çokça görülen sade dilli beyit örneklerindedir. Esasen XV. yüzyılın geneline bakıldığında Necâtî, Mesîhî, Mihri, Ahmed Paşa vb. şairlerin şiirlerinde de müşahade edildiği üzere yerlilik arzusunun ve buna bağlı olarak sade dil tercihinin en temel poetik hususlardan olduğu söylenebilir. Dolayısıyla yeni şiirlerin Sâfi'ye olan aidiyetinin tespitinde bu husus tek başına yeterli olmayıp başkaca üslup benzerliklerinin tespiti gerekmektedir.

Şiirde deyim ve atasözü kullanarak mana ve hayalin çıkış noktasını deyim ve atasözlerinin mecaz anlamlarına bağlama Sâfi üslubunun temel özelliklerindedir. Devrin diğer şairlerine kıyas edildiğinde Sâfi, Necâtî'den sonra şiirlerinde en çok deyim ve atasözünü kullanan şair olarak belirlenmektedir (bk. İlhan, 2023a, s. 185, 207). Yeni şiirlerde de % 29'luk deyim kullanım oranıyla bu üslup özelliğinin izleri tespit edilmektedir.¹³ Şiirlerde bulunan deyim ve atasözleri şöyle sıralanabilir:¹⁴

âdem âdemden biter (G/ 4: 2), ayağına yüz sür- (G/ 13: 4), ayakda kal- (MU/ 4), baş çat- (G/ 14: 2), çañına odlar tıka- (G/ 27: 5), boyun eg- (G/ 34: 2), cân at- (G/ 21: 3), cân terkin ur- (G/ 32: 7; G/ 34: 1), cân vir- (G/ 4: 5; G/ 16: 4; G/ 28: 3; G/ 30: 7; G/ 32: 6), cüşâ gel- (G/ 26: 3), dem ur- (G/ 7: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7; G/ 30: 6), dest ur- (G/ 16: 5), eksük olma- (G/ 21: 4; G/ 27: 4), el yu- (G/ 1: 4), elden kıma- (G/ 28: 7), es- şavur- (G/ 34: 3), gavğaya düşür- (G/ 25: 2), germ ol- (G/ 26: 3; G/ 33: 4), **gidenün kimse yolun bağlamaz (G/ 11: 3)**, gönül vir- (G/ 19: 5), göz ucuyla nazar it- (G/ 19: 4), gözi çık- (G/ 8: 2), gözine çöpe gelme- (G/ 20: 2), göklere ir- (G/ 21: 2; G/ 27: 2), hâk it- (G/ 4: 6), harf at- (G/ 14: 3), h'oš geç- (G/ 4: 3), işi altun ol- (G/ 20: 6), kan yut- (G/ 3: 4), kan ağla- (G/ 11: 1), kırbân ol- (G/ 19: 2), **kendü düşen ağlamaz (G/ 11: 4)**, lâf ur- (G/ 34: 3), maķam idin- (G/ 14: 7), oda yan- (G/ 8: 4), oda yak- (G/ 32: 5), pāya düşür- (G/ 25: 1), rāhat ol- (G/ 30: 2), sevdāya düş- (G/ 25: 1), şeref vir- (G/ 13: 1), yan- yakıl- (G/ 23: 5, G/ 26: 2), yazup yañıl- (G/ 34: 7), yile vir- (G/ 30: 3), yoķ yire (G/ 25: 3), yoldan çıkar- (G/ 14: 2), yüz bul- (G/ 21: 3), yüz kızart- (G/ 27: 7), yüz tut- (G/ 10: 4)

¹³ Deyim kullanım oranı, tespit edilen toplam deyim sayısının toplam beyit sayısına bölünmesi ile ortaya çıkarılmıştır. Şu halde her üç beyitten birinde deyim kullanımının görülebileceğinin ihtimal dâhilinde olduğu söylenebilir.

¹⁴ Deyim ve atasözlerinin diziliminde harf sırası esas alınmıştır. Atasözleri koyu karakterle belirtilmiştir. Gazel için “G”, Murabba için “MU” rumuzları kullanılmıştır.

Sâfi Dîvânı'nda bugün artık kullanımdan düşmüş pek çok arkaik kelime ve ek ile karşılaşmaktadır.¹⁵ Aşağıda sıralandığı veçhile yeni şiirlerde de arkaik kelime ve ek tercihleri göze çarpmaktadır.¹⁶

ayağla- (G/ 25: 5), bus- (G/ 13: 5), **çm seher** (G/ 10: 2), **dün** (G/ 9: 2), düşkün (G/ 9: 3), görgeç (G/ 1: 4), **iñen** (MU/ 1), **iricek** (G/ 3: 2), irgür- (G/ 7: 4), **issi** (G/ 10: 4), iyese (G/ 32: 1), **şaluban** (G/ 3: 3), **sürevüz** (G/ 13: 4), **kanı** (G/ 17: 3), koparven (G/ 17: 4), segür- (G/ 20: 1, 7), **şı-** (G/ 33: 1, 2, 3, 4, 5), sinle (G/ 17: 4), **tapu** (MU/ 3; G/ 2: 4), **ur-** (G/ 6: 3; G/ 18: 2; G/ 26: 4), **uş** (G/ 20: 4), **uşan-** (G/ 16: 5), yas- (G/ 13: 1)

Sâfi şiirinin bir başka karakteristik özelliği cinas kullanımlarıdır. *Dîvân*'da 2, 3, 146, 172 ve 205 no.lu gazellerin cinaslı kafiye örgüsüne sahip olduğu belirlenmektedir (Sevgi ve Sevindik, 2016, s. 60). Özellikle matla beyitlerinde cinas kullanımı sık karşılaşılan hususlardandır. *Dîvân*'da 2, 5, 13, 36, 43, 100, 136, 139, 143, 149, 150, 157, 161, 163, 172, 175, 177, 182, 183, 185, 187, 188, 192, 200, 205 ve 214 no.lu gazeller matlalarında tam cinasa –basit ve mürekkep- örnek teşkil eden kullanımların görülmesi ile dikkat çekmektedir.¹⁷ Mısır nüshasından temin edilen yeni şiirlerde de benzeri bir durum ile karşılaşmaktadır. “şâhib-nazar/ ne zar (G/ 4); çâresine/ çâresi ne (G/ 19¹⁸); ayı günü/ ayı günü (G/ 29); gül-nâr gibi/ gül nâr gibi (G/ 30)” yeni şiirlerde görülen matla beytinde cinas kullanımlarıdır.

Sâfi Dîvânı'nda yer alan şiirlerin şekle ve ahenge dayalı bazı hususları ile yeni şiirler arasında da paralellikler görülmektedir. Gazellerde yer alan toplam beyit sayıları yedi ile beş arasında değişmektedir. Yeni temin edilen şiirlerden yalnızca ikisi sekiz beyitlik olup *Dîvân*'da da bu beyit sayısına sahip gazel sayısı yekûna göre çok azdır. Yalnızca 2, 4, 15 ve 18 no.lu gazellerde redif kullanılmamıştır. Redifler büyük oranda Türkçe kelimelerden seçilmiş olup eklerden ziyade kelimeler aracılığıyla veya hem ek hem de kelime olmak suretiyle redif tercihlerinde bulunulmuştur. Kafiye kullanımları da *Dîvân*'daki diğer şiirlerle benzerlikler gösterir. Nitekim yeni şiirlerde mürdef kafiye kullanımları ön plandadır. Mücerred kafiyeler ise sayı ve oran bakımından mürdef kafiyelerden sonra gelmektedir. *Dîvân*'da bulunan bazı gazellerde matla beytinin sonunda yer alan ve içerisinde kafiyeyi de barındıran kelimenin ikinci veya son mısırda tekrar edildiği tespitinde bulunulmaktadır (Sevgi ve Sevindik, 2016, s. 62). Yeni şiirlerden 7 (şafâdan kelimesi), 9 (pür-hûn kelimesi), 11 (ağlamaz kelimesi) ve 14 (tuğrâ kelimesi) no.lu gazellerde de benzer bir durumla karşılaşmaktadır.

Dîvân'da kullanılan “Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün” harici diğer tüm vezinler yeni şiirlerde de karşımıza çıkmaktadır. *Dîvân*'da en çok tercih edilen iki vezin olan “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” ile “Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün”

¹⁵ Devrin önde gelen şairlerinden Necâti ve Ahmed Paşa'da da benzer bir durumun görülmesi arkaik kelime ve ek kullanımının devrin geneline hâkim bir üslup özelliği olduğunu düşündürmektedir. *Sâfi Dîvânı*'ndaki arkaik kelimeler için (bk. Sevgi ve Sevindik, 2016, s. 77-88).

¹⁶ Arkaik kelime ve eklerin diziliminde harf sırası esas alınmıştır. Ekler ile *Sâfi Dîvânı*'nda da örneğine rastlanan arkaik kelimeler koyu karakterle gösterilmiştir.

¹⁷ Matlalardaki cinas kullanımlarının tespitinde kelimenin birebir aynısı olması veya bir kelimeye karşı benzer iki kelimenin denk getirilmesi esasına dayalı basit ve mürekkep cinas türlerine odaklanılmıştır. Zira cinas ile ilgili asıl belirlemenin bu iki cinas türü ile tam manasıyla ortaya çıkarılabileceği; harf ekşiğine, fazlasına ve değişikliklerine dayalı tam olmayan cinas türleri kafiye zorunluluğu faktörüyle de izah edilebileceğinden sonucun temininde tek başına yeterli olamayacağı düşünülmektedir. Tam olmayan cinas kullanımlarının da hesaba katılmasıyla bu sayı daha da artacaktır.

¹⁸ Bu gazelde tüm beyitlerde cinas kullanılmıştır.

vezinleri yeni şiirlerde de çokça tercih edilen vezinler arasındadır.¹⁹ “Mef’ûlü Mefâ’îlü Mefâ’îlü Fe’ûlün” vezni *Dîvân*’da olduğu gibi “Mefû’lü Fâ’ilâtü Mefâ’îlü Fâ’ilün” veznine göre çok daha fazla tercih edilmiştir. Sâfi’nin aruza olan dikkati ve aruz kusurlarına en az mahal verme noktasında geliştirdiği gayreti yeni şiirlerinde de görülür. Medlere dikkat etme ve ulamalara mümkün mertebe ayak uydurma yeni şiirlerde de karşılaşılan bazı hususlardır. Yeni şiirlerin hesaba katılmasıyla Sâfi’nin şiirlerinde vezin kullanımını ile ilgili bazı sayısal ve oransal veriler de değişmektedir. Söz gelimi *Dîvân*’da “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” vezni “Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilün” veznine göre daha çok tercih edilmekte iken yeni şiirlerin eklenmesi ile beraber “Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilün” vezni öne geçmektedir. Yeni şiirler dikkate alındığında *Dîvân*’da en çok kullanılan “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” veznine “Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilün” vezni biraz daha yaklaşmaktadır.

4. Sâfi’nin Yeni Şiirlerle Ortaya Çıkan Bazı Dil ve Üslup Özellikleri

Önceki bölümlerde de işaret edildiği üzere tespiti yapılan her şiir, şairin üslubuna, şiir muhitine ve tenkitli neşre doğrudan tesir edecek bazı bilgileri ihtiva edebilir. Mısır nüshasında bulunan yeni şiirler, metin neşirini desteklediği gibi şairin üslubuna yönelik bazı yeni verileri sunması bakımından da dikkat çekicidir.

Gazelde matla beytinin ilk veya ikinci mısrasının, makta beytinin ikinci mısrası olarak tekrarlanması durumuna redd-i matla adı verilir (Karataş, 2014, s. 479). Redd-i matla, şiirde ahengi artırıcı bir unsur olarak tercih edilen uygulamalardandır. *Sâfi Dîvânı*’nda örneğine rastlanmayan redd-i matlalar yeni şiirlerde görülmektedir. “Süz-ı âhumdur beni ney gibi her dem inleden” (G/ 17) ve “Gözlerüm seğrür ‘acebdür yâri görmezsem yine” (G/ 20) gazellerde tespit edilen tekrarlı mısralardır.

Klasik Türk şiirinde karşılıklı söyleşme tarzında yazılan manzumelere “mürâca’a şiir” adı verilmektedir (Alicı, 2002, s. 1). Halk edebiyatında “dedim dedili şiir” olarak bilinen mürâca’a şiir, XIV. yüzyılda Kadı Burhaneddin, Nesîmî ve Ahmedî’nin şiirlerinde ilk örneklerini bulur.²⁰ Sevgili ile aşğın karşılıklı konuşmalarına dayalı bu şiir formunda genelde âşık soruyu soran, sevgili ise cevap veren konumundadır. Sevgilinin güzellik unsurlarının methi, aşkın getirdiği haller ve vuslat talebi şiirlerde satır aralarına işlenmiş mevzulardandır (Alicı, 2002, s. 2, 3). *Sâfi Dîvânı*’nda yer yer beyit düzeyinde örneklere rastlansa da tüm beyitlerin “dedim-dedi” biçiminde tanzim edildiği bir manzume bulunmamaktadır. Yeni şiirlerden 32 no.lu gazel, mürâca’a şiir olarak tespit edilmektedir. Şiirde âşık, sevgiliye çeşitli sorular yöneltmekte, verilen cevaplar ile sevgilinin güzellik unsurları ve aşğın ahı övülerek vuslat talebi ifade edilmektedir.

“Mısralarda kafiyeyi oluşturan seslerden sonra gelen şekil ve anlam bakımından birbirlerine benzeyen ses veya seslere redif” denilmektedir (Karataş, 2014, s. 480). Şiirde ahengi temin eden ve destekleyen, ritme katkıda bulunan ve mana ve hayalin çıkış noktasını kendisine bağlayan yönü ile redif, şiirin yörüngesini belirleyen temel faktörlerdendir (Macit, 1996, s. 88). Yeni şiirlerin temini ile beraber *Sâfi Dîvânı*’nda yer almayan yeni redifler de ortaya çıkarılmıştır. “bar imiş (G/ 1), geçer (G/ 3), benzer (G/ 5), yiter (G/ 6), dem urur (G/ 7), nice bir (G/ 8), görünür (G/ 9), ağlamaz (G/ 11), şeref

¹⁹ *Dîvân*’da “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” vezni daha çok tercih edilirken yeni şiirlerde eğilim “Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilün” vezninden yanadır.

²⁰ “Fuzûlî, Şeyhî, Necâtî, Şeyh Gâlib gibi büyük şairler dahi bu söyleyişi kullanmış, bu ifadeler ile şiirlerini zenginleştirmişlerdir. Mihri Hatun, Gelibolulu Ali, Edirmeli Nazmî, Cem Sultan gibi şairler ise bu husustan birden fazla şiirinde istifade etmişlerdir. En çok mürâca’a gazel yazan şair ise Ahmedî olarak tespit edilmiştir” (Taşkesenlioğlu, 2019, s. 123).

(G/ 13), kaşuñ (G/ 14), görmezsem yine (G/ 20), her gice (G/ 21), yirinde (G/ 23), akıda (G/ 24), düşürme (G/ 25), şıdı (G/ 33)” yeni olarak tespit edilen rediflerdir.

Nazım şekilleri bağlamında bakıldığında murabba, kıt’a ve müfredler neşredilmiş *Dîvân* metninde görülmemektedir. Sâfi’nin nazım şekli kullanımlarına dair yapılacak değerlendirmelerde yeni şiirlerin sağlamış olduğu verilerden de faydalanılması gerekmektedir. Ayrıca *Dîvân*’da yer alan üç adet Çağatayca gazele bir yenisi daha eklenmektedir. Bu gazel -1 no.lu- şairin Çağatay şairleri ile olan edebî temaslarını desteklemektedir.

Sonuç

Ceziri Kâsım Paşa (Sâfi) XV. yüzyıl klasik Türk şiirinde deyim ve atasözlerine çokça müracaat eden şairlerin öncüsü olarak zikredilir. Sâfi’nin *Dîvân*’ının tespit edilen üç adet nüshası bulunmaktadır. İsmail E. Erünsal’ın şahsî kütüphanesi ile İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesinde bulunan nüshaların yanı sıra *Dîvân*’ın Mısır Milli Kütüphanesinde 18 arşiv numarasında kayıtlı bir nüshası daha tespit edilmiştir. Diğer nüshalara kıyasla daha geç bir dönemde kaleme alınmış olmasına rağmen barındırdığı manzume sayısı ve kaside, gazel, kıt’a ve müfred sıralamasının takip edildiği mürettep divan görünümü ile nüshanın, daha muntazam olduğu söylenebilir. Nüsha, neşri yapılan *Sâfi Dîvânı*’nda bulunmayan 1 murabba, 1’i Çağatayca olmak üzere 35 gazel, 2 kıt’a ve 2 müfredi içermektedir. Ayrıca nüsha ile metin neşri karşılaştırılmış ve neşirde muhtelif gazelerde bulunmayan –biri matla beyti olmak üzere- 9 adet beyit tespit edilmiştir. Tüm bunlar *Sâfi Dîvânı* neşirini tamamlama adına Mısır nüshasından temin edilen verilerdir.

Ortaya çıkarılan yeni şiirlerin Sâfi’ye aidiyeti adına bazı işlemler takip edilmiştir. İlk işlem basamağında şiirler, divan ve şiir mecmualarında Sâfi lehine veya aleyhine yer alma durumları açısından çeşitli programlar vasıtasıyla kontrol edilmiş ve sonuçta 7 adet manzumenin çeşitli kaynak metinlerde Sâfi lehine tanıklandığı; bir manzumenin ise Necâtî Bey’e ait olduğu tespit edilmiştir. İkinci işlem basamağı olarak şiirler, deyim-atasözü, arkaik kelime kullanımları, sade dil yapısı, kafiye, vezin ve redif tercihleri hususlarıyla Sâfi şiirleri ile karşılaştırılmış ve benzerlikler ortaya konmuştur.

Neşri yapılan yeni şiirlerle beraber Sâfi’nin dil ve üslup özelliklerine dair yeni bulgulara da ulaşılmıştır. Gazelde ilk veya ikinci mısranın son mısradaki tekrar edilmesi olarak tanımlanan “redd-i matla” uygulamalarına, Sâfi’nin neşri yapılan *Dîvân*’ında rastlanmazken yeni şiirlerle beraber Sâfi üslubunun yeni bir şubesi görünür olmuştur. Klasik şiirde “mürâca’a şiir” olarak adlandırılan ve karşılıklı konuşma biçiminde dedimdedi söyleyişleri ile kaleme alınan 32 no.lu gazel, Sâfi üslubunun bir başka yönü olarak dikkat çekicidir. Mürâca’a gazel, Sâfi’nin sade dile ve yerel söyleyişlere verdiği önemi de delillendirmektedir. Şiirde mana ve hayali kendisine bağlayan, ahenk ve ritme katkıda bulunan redifler, şairin dil ve üslubunun yansıma mahalidir. Yeni rediflerin keşfi, şairin şiir yazarken temel aldığı mana ve hayal düzleminin yeni yönlerini ortaya koyması bakımından önemlidir. Neşri yapılan şiirlerle tamamı Türkçe kelimelerden oluşan toplam 16 adet yeni redif ortaya çıkarılmıştır. Yeni şiirlerde karşılaşılan murabba, kıt’alar ve müfredler, Sâfi’nin neşri yapılan *Dîvân*’ında bulunmayan nazım şekilleridir. Ayrıca Çağatayca kaleme aldığı gazeli, neşirde yer alan diğer üç Çağatayca gazelle beraber Sâfi’nin bu doğrultudaki kullanım ve tercihlerini desteklemektedir. Şiirlerde tespit edilen deyim, arkaik kelime ve ekler ile atasözleri, Sâfi’nin kalıp sözler ekseninde şekillendirdiği şiir dilini örneklendirmektedir.

Sâfi Dîvânı’nın Mısır nüshasından hareketle ortaya konan şiir ve beyit neşirleri ile şiirler üzerinde yapılan aidiyete, dil ve üsluba yönelik işlemler, öncelikli olarak tenkitli

Dîvân neşrinin eksiklerini giderme amacını taşımaktadır. Sâfî'nin şiirleri üzerine kaleme alınacak olan akademik çalışmalar tenkitli *Dîvân* neşrine dayanacağından, neşirde yer almayan şiirlerin ortaya çıkarılması doğru değerlendirmelerde bulunulması adına kıymetlidir. Sâfî şiirlerinde deyim, atasözü, arkaik kelime/ ek kullanımlarına ve Sâfî'nin vezin, nazım şekli ve redif tercihlerine dair ulaşılan yeni bilgiler de alan yazında bu doğrultuda hazırlanacak benzer çalışmalara katkı sağlayacaktır.

Mısır Nüshasında Bulunan Yeni Şiirler

Murabba²¹

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün

- 1 Ey saçları sünbül yüzi gül zülfî semen-sây
Mestâne gözün itdi beni 'âleme rüsvây
Çokdur şanemâ bencileyin bî-ser ü bî-pây
Uzatma inen zulm elini hây begüm hây
- 2 Açılmadı gülşende cemâlün gibi bir gül
Bülbül ne gam ağlarsa şehâ gül gibi sen gül
Ayağuna döküldi_ise reyhân-ıla sünbül
Uzatma inen zulm elini hây begüm hây
- 3 Tutduñ dil ü cân memleketin hüsünüñ-ile çün
Tapuñdan ırak niçün ola gündüzümüz dün
Her bir günü 'ömrün dileseñ kim ola biñ gün
Uzatma inen zulm elini hây begüm hây
- 4 Sâkî ki turur şem' gibi her bir ayakda
Nüş itmege virmez bize cânâ bir ayak da
Ey hüsn ilinüñ pâdişehi kalduğ ayakda
Uzatma inen zulm elini hây begüm hây
- 5 Cân meclisidür şem'-i ruhuñ dilde қо yansun
Yiter uyudu tâli'-i şürîde uyansun
Şâfî nice bir la'lün-içün kıana boyansun
Uzatma inen zulm elini hây begüm hây

Gazeller

1.²²

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Kel-gil ey cân kim bilem rûh-ı revânım bar imiş

²¹ 204b.

Murabba, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde H-1073 arşiv numarasında kayıtlı şiir mecmuasında Sâfî adına yer almaktadır (Özdeş, 2022, s. 239). Ayrıca Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdâî Efendi Koleksiyonu 1313 numaralı şiir mecmuasında murabbain ilk bendi verilmekte; herhangi bir şair ismi zikredilmemektedir (bk. Çelik, 2020, s. 135).

²² 206b.

- 1 Kıl terahhüm kim mining şāh-ı cihānım bar imiş
 2 Kün yüzüñdin burka'-i zülfiñ köter tā bileler
 Kim mining bir mäh-peyker mihribānım bar imiş
 3 Tığ-i ğamdın ney bigi bağrım tilindi āh kim
 Ni tükenmez nāle vü āh u fiğānım bar imiş
 4 Mın özümdin il yumıştım ey büt-i sīmīn-beden
 Sini körgeç tā nidim kim dağı cānım bar imiş
 5 Cām-ı la'lingdin çü mest oldu dil-i Şāfi şehā
 Şādem ol demdin ki 'ömr-i cāvidānım bar imiş
 2.²³

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

- 1 Rüm ilinde bugün ey reşk-i 'Arab
 Leb-i şirīnün-imiş taze ruṭab
 2 Lebüne cān nice meyl itmeye kim
 Meysüz olmaz şanemā 'ıṣ ü ṭarab
 3 Sāye şalduqça şaçun gün yüzüne
 Gündüze ğālib olur zulmet-i şeb
 4 Harem-i vaşla qarīb olma raḳīb
 Ki ṭapuñda ne ḫayā var ne edeb
 5 Sākiyā kūt-ı revān olmağın āh
 Cür'a-i la'lün ider Şāfi ṭaleb
 3.²⁴

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

- 1 Ṭurmaz ol şüh-ı cihān nāz u 'itāb-ile geçer
 Nāzenīn 'ömri görüñ nice şitāb-ile geçer
 2 Utanurken yüzine_öykündüğü_içün mäh-ı felek
 İricek kūyuna biñ dürlü hicāb-ile geçer
 3 Ruḫ-ı zībāsına zülfin şaluban geçdüğü bu
 Yūsuf-ı Mıṣr-ı cemāl oldu niḳāb-ile geçer
 4 Qan yudarsa ne 'aceb la'l-i lebün yādına dil
 İremez bezmüne lābūd mey-i nāb-ile geçer
 5 Şāfi hierüñde nice āh u fiğān itmeye kim
 Bülbülüñ gülden ırak 'ömri 'azāb-ile geçer
 4.²⁵

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Her dem(i) çeşmün gibi şāhib-nazar
 Hāl-i 'uşşāka nazar itse ne zar

²³ 210a.

²⁴ 218b.

²⁵ 220a.

- 2 Luţfuñ-ıla perveriş bulsam n'ola
Bu meşeldür ki_ âdem âdemden biter
- 3 Çok şükür ki_ âb-ı revânı çeşmümün
Serv-i kıddün sâyesinde h' oş geçer
- 4 Gülşen-i cennetden ey hürî-sirişt
Haţt-ı ser-sebzün virür taze haber
- 5 Cân virürdi dil şeb-i hieründe âh
Şubh-ı vaşluñdan belürmese eşer
- 6 Hâk iderdi cismümi nâr-ı hevâ
İrmeseydi dem-be-dem bu eşk-i ter
- 7 Gül yüzün vaşında Şâfi sözlerin
İşidüp cân bülbülü taşsın ider

5.²⁶

Mefâ 'ilün Mefâ 'ilün Fe 'ülün

- 1 Yüzün berg-i gül-i sır-âba beñzer
Lebün 'aksi şarâb-ı nâba beñzer
- 2 Cemâlün pertevi düşmiş saçuña
Karañu gicede mehtâba beñzer
- 3 Kamer devrindeki aşub u fitne
Bugün ol turra-i pür-tâba beñzer
- 4 Ümîd-i Ka 'be-i vaşluñla cânâ
Muğaylân dikenî sincâba beñzer
- 5 Vefâ kıl 'aşıkâ kim hüsn çağı
Geçer kalmaz bu çağlar âba beñzer
- 6 Gürür-ıla geçen bîdârlıklar
Haķıķat göz iseñ bir h' âba beñzer
- 7 Ne söz kim söyleye Şâfi lebün'çün
Ter ü şîrîn durur cülâba beñzer

6.²⁷

Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilün

- 1 Sâkiyâ küt-ı revân la 'l-i leb-i yâr yiter
Dil ü cân hastesine şerbet-i güftâr yiter
- 2 Bu gönül murğı için dâm-ı cefâlar kırup
Beni yarlardan uçurmañ baña ol yâr yiter
- 3 'Aşık öldürmede gamzeñ neyiçün böyle ur(ur)
H'od bilür kim sitem-i yâr-ı cefâkâr yiter

²⁶ 221a.

Gazel Süleymaniye Kütüphanesinde 5879 arşiv numarasında kayıtlı şiir mecmuasında Sâfi adına yer almaktadır (bk. Gerçek, 2015, s. 92). Gazelin ilk beyti, *Bâki Divânı*'nda da 116. gazelin matla beyti olarak yer almaktadır (bk. Küçük, t.b., s. 127).

²⁷ 221b.

- 4 'Aşıkça cevr ü cefâ mihr ü vefâsından irer
 Tapuñ ey cān-ı cihān yār u hem aġyār yiter
 5 Tāzedür gül gibi sīnemde çü zaħm-ı müjesi
 Şāfi cān bülbüline bu gül ü gülzār yiter

7.²⁸*Fe 'ilātün Fe 'ilātün Fe 'ilātün Fe 'ilün*

- 1 Yine enfās-ı şabā şubḥ-ı şafādan dem urur
 Yine eṭrāf-ı çemen berg ü nevādan dem urur
 2 Yine çīn-ı ser-ı zülfüñden olup nāfe-küşā
 Nefes-ı bād-ı şabā müşk-ı Hıṭādan dem urur
 3 Açılıp gülşen-ı ḥüsnüñde gönül bülbül-vār
 Gül yüzüñ karşıısına medḥ ü şenādan dem urur
 4 Gönül āyīnesine irmeden irgürdi ġubār
 Ḥaṭṭ-ı sebzüñ ki bugün mühr-ı giyādan dem urur
 5 Āteş-ı şevḳ-ı ruḥuñla dil-ı sevdā-zede āh
 Dem-be-dem lāle-şıfat dāġ-ı cefādan dem urur
 6 Murġ-ı dil ḥālūñ-içün zülfüñe tolaşdı yatar
 Ne 'aceb dāne içün dām-ı belādan dem urur
 7 Leblerüñ yādına Şāfi ser-ı kūyuñdan ırak
 Ḥün-ı dil nüş idüp uş zevḳ ü şafādan dem urur

8.²⁹*Fe 'ilātün Fe 'ilātün Fe 'ilātün Fe 'ilün*

- 1 Nice bir cevr ide 'aşıklara cānān nice bir
 Nice bir itmeye dil derdine dermān nice bir
 2 Çıkdı Ya 'küb-ı dil aġlamaġ-ıla iki gözün
 Nice bir şabr ide ey Yūsuf-ı Ken 'ān nice bir
 3 Tutuşup bezm-ı belāda yanaram şem ' gibi
 Nice bir sūz u ġam u nāle vü efgān nice bir
 4 Fūrkatüñde şanemā āh-ı ciger-sūzumdan
 Nice bir oda yana külbe-ı aḫzān nice bir
 5 Gülşen-ı ḥüsn ü cemālūñden ırak bülbül-ı cān
 Nice bir çāk ide gül gibi girībān nice bir
 6 Dem-ı vaşl oldı gerek gün yüzüñi gösteresin
 Nice bir hicrūñ-ile miḥnet-ı devrān nice bir
 7 Raḥm idüp Şāfi-ı dil-ḥasteyi şorsañ demidür
 Nice bir bendesini añmaya sultān nice bir

²⁸ 224a.²⁹ 225a.

Gazelin matla beyti ile Millî Kütüphane 06 MİL YZ A 2552 numarada kayıtlı şiir mecmuasında Latîfî'ye ait benzer redifli bir gazelin matla beyti arasında bazı ortaklıklar tespit edilmiştir (bk. Yolgeçen, 2021, s. 43).

9.³⁰*Fe 'ilātün Fe 'ilātün Fe 'ilün*

- 1 Eşk-i çeşmüm yine pür-hün görünür
Dem olur Dicle vü Ceyhün görünür
- 2 Rūzigār-ı ğam-ı hicrānuñla āh
Günümüz gözümüze dün görünür
- 3 Gözlerümden yire bārān yağalı
Felegün yıldızı düşkün görünür
- 4 Fıtne-i çeşm-i siyehkārūñ-ıla
'Ālemün hāli diger-gün görünür
- 5 'Aks-i ruhsārūñ-ıla_ey serv-i sehī
Çemenün çehresi gül-gün görünür
- 6 Şanemā zūlf-i hümā-sāyeñ-ile
'Āşıkun bahtı hümāyün görünür
- 7 Leb-i la 'lūñ görelī sāğar-ı mey
Dil-i Şāfī gibi pür-hün görünür

10.³¹*Fe 'ilātün Mefā 'ilün Fe 'ilün*

- 1 Şubh-dem nūkhet-i bahār gelür
Beñzer ol yār-ı gül-'izār gelür
- 2 Çın şeherden nesīm-i nāfe-i dost
Cān meşāmına müşk-bār gelür
- 3 'Āşıka gülşen-i cemālinden
Gül-ile lāle yādigār gelür
- 4 Ğam-ı 'aşkı ki cāna yüz tıtdı
Şehre luţf ıssı şehriyār gelür
- 5 'Acebā cān ne resme dur dimedin
Göñlüme şüret-i nigār gelür
- 6 Dile 'azm itse ğuşşası şanuram
Yine ol yār-i ğam-kūsār gelür
- 7 Lebi devrinde bāde-i hamrā
Meclise Şāfī şermsār gelür

11.³²*Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilün*

- 1 Dem mi var kim hicr elinden gözlerüm kıan ağlamaz
Yā boyuñ servin añup seylāb-ı eşküm çağlamaz
- 2 Ben nice āh itmeyem kim lāle-veş şevk-i ruñuñ

³⁰ 232b.³¹ 236b.³² 237a.

SİNEMİ KOR KI ĀTEŞ-İ HASRETLE ANI DĀĞLAMAZ
 3 Cennet-i küyüñ koyup ‘azm-i caħīm itse raķīb
 Māni‘ olma kim gidenüñ kimse yolın bağlamaz
 4 Düşdüñ ey dil göz qarasıyla çü zülfi ağına
 Kıl taħammül ağlama kim kendü düşen ağlamaz
 5 Gülşen-i hüsñünde çokdur bülbülüñ lākīn bugün
 Gül yüzüñ vaşfında Şāfi hıç birinden ağlamaz

12.³³*Meřā ‘ilün Meřā ‘ilün Meřā ‘ilün Meřā ‘ilün*

1 Haťuñ leşker çeküp cānā diyār-ı hüsne_ayak başmıř
 Gözüñ ser-mest-i ħ‘āb olmiş oķın atmiş yayın yaşmış
 2 Ğam-ı zülfi siyekāruñ niçe āşüfte miskīnüñ
 Yaķup vīrān idüp gönlin kimin aşmış kimin başmış
 3 Ne cādūdur gözüñ kim siħr oķın atmađ-ıçün her dem
 Kāmer devrinde bir gezden iki müřkīn kemān aşmış
 4 Kābā-yı ‘ömrin ađyāruñ ecel ħayyātı luť itmiř
 Uzunından biraz kesmiş enininden biraz kışmış
 5 Lebinden dil-berüñ Şāfi alurken nāgehān buse
 Ħarāmī gözlerin görmiş gönül miskīn hemān buşmış

13.³⁴*Fe ‘ilātün Fe ‘ilātün Fe ‘ilātün Fe ‘ilün*

1 Şanemā mihr-i cemālūñden irür aya řeref
 Ŧal‘atuñdan görünür ğurre-i ğarrāya şeref
 2 Ğaražuñ cān u cihān naķdini seyr itmek-ise
 Yiter ey hüsni dil-ārā saña ‘ālemde şeref
 3 Ne revādur ki raķīb-ile Ŧurup ħařr olasın
 Kim görüpdür³⁵bir araya şeref
 4 Kānı devlet ki urup ayağına yüz sürevüz
 Kānı Ŧāli‘ ki gele encümen-ārāya şeref
 5 Dil-i Şāfi anı cān gibi nice sevmeye kim
 Gökden inmiş-durur ol Ŧal‘at-ı zībāya şeref

14.³⁶*Fā ‘ilātün Fā ‘ilātün Fā ‘ilātün Fā ‘ilün*

1 Çün berāt-ı hüsne çekdi luť-ıla Ŧuđrā kařuñ

³³ 244b.

Nüşhada gazelin bitiminden itibaren ilk üç beyit tekrar yazılmıştır.

³⁴ 248b.

Gazel Sermet Çifter Yazma Eserler Kütüphanesinde Y-280 arşiv numarasında kayıtlı şiir mecmuasında da Şāfi adına yer almaktadır (bk. Kadaş, 2023, s. 390).

³⁵ Bu kelime okunamamıştır.³⁶ 249b.

- 1 Tutdı ser-tâ-ser gönül mülkin cihân-ârâ kaşuñ
 2 Baş çatup devr-i kamerde fitne-i çeřmüñle âh
 'Âlemi yoldan çıkardı 'âkıbet kec-râ kaşuñ
 3 Ta'n ider tu'meyle şehd ü şekkere şîrîn sözüñ
 Harf atar nâzük aya vü âfitâba râ kaşuñ
 4 Devr-i hüsnüñde hař-ı 'anber-feşân göstermeden
 Kârbân-ı müşk-i Çîn'e aldurur tamğa kaşuñ
 5 Hüsn gülzârında cânâ nergis-i şehlân-içün
 Sâye-bân-ı 'anberîn kurmuş ten-i tenhâ kaşuñ
 6 Şol iki Türk-i cefakâr-ı cihân-âşubuña
 Mülk-i hüsnüñ kul şala virmiş gibi şâhâ kaşuñ
 7 Ka'be-i küyuñda Şâfi bir maķâm idindi kim
 Reşk ider tāk-ı mu'allâdan aña ra'nâ kaşuñ
 8 Gün gibi âfâkı tutup 'aleme hüküm itmege
 Şafha-i hürşide çekmiş 'anberîn tuğrâ kaşuñ

15.³⁷

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Pâdişâhâ gün yüzüñe meh gulâm
 Devletüñde gerdiş-i gerdün bekâm
 2 Mařbaħuñda kâse-gerdân nüh felek
 Ni'metüñde bir küliçe bedr-i tām
 3 Görmedi devr içre çeşm-i âfitâb
 Cennet-i küyuñ gibi 'âlî-maķâm
 4 Gözlerüñde(n) öpüp ey hürî felek
 Çok selâm ider saña dârü's-selâm
 5 Gün yüzüñle sâye-i zülfüñ-durur
 Ârzü-yı cân u dil ey şubħ u şâm
 6 Ben ölürsem ğam degül olsun şehâ
 Devletüñ bâkî vü 'ömrüñ müstedâm
 7 Sen şeh-i hübâna Şâfi kuluñuñ
 Tuħfesi cân u cihândur ve's-selâm

16.³⁸

Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün

- 1 Cân bülbüli ki_uçmağa turur ten kafesinden
 İncindi cihân gülşeninüñ hâr u ğasından
 2 Firdevs-i berinden geçe vü küyuñuñ ey dost
 Geçmeye gönül murğı hevâ vü hevesinden
 3 Raħm it dil-i dermândeğe kim kâfile-i 'aşk

³⁷ 253b.

³⁸ 258a.

Her dem tıyulur āh u fiğānum ceresinden
 4 Cān virdi göñül ğamzeñe zülfüñ gicesinde
 Şeb-revlik iderse ne ğam anuñ ‘asesinden
 5 Dest urmaduğı zülf-i dil-āvīzüñe Şāfi
 Beñzer uşanur bād-ı şabānuñ nefesinden

17.³⁹

Fā ‘ilātün Fā ‘ilātün Fā ‘ilātün Fā ‘ilün

1 Süz-ı āhumdur beni ney gibi her dem inleden
 Perdeden rāz-ı derūnı hāş u ‘āma diñleden
 2 Bir nigār-ı serv-ķaddūñ hasretinden dem-be-dem
 Eşk-i çeşmüm cüy olup artar Fırāt u Dicle’den
 3 Kañğı ‘ābid kim kaşı mihrābına kılmaz sücüd
 Niyyeti hāliş degüldür yüzi dönsün kıbleden
 4 Günde biñ kez öldürürse bir dem andan dönmezem
 Derd-i yār ile kıparven ‘ākıbet ben sinleden
 5 Gerdiş-i gerdün elinden itme Şāfi sen fiğān
 Süz-ı āhumdur beni ney gibi her dem inleden

18.⁴⁰

Mefā ‘ilün Mefā ‘ilün Fe ‘ülün

1 Ne cādūdur ‘aceb şol çeşm ü ebrū
 Ki idinmişler kamer devrinde cādū
 2 Ne Hindūdur beñüñ kim dāyimü’d-dehr
 Urur mihr-i ruñuñ öñünde zānū
 3 Gözüñ şol pehlivān-ı Hind’dür kim
 Yanaşdurmuş meh ü hūrşide pehlū
 4 Şaçuñ fikrin yüzüñ mañv itse tañ mı
Kelāmü ‘l-leyli yemhühü ‘n-nehāru⁴¹
 5 ‘Amel defterlerin Şāfi yoluñdan
 Yuyu varma gözüñ yaşıyla var yu

19.⁴²

Mefā ‘ilün Mefā ‘ilün Fe ‘ülün

1 Ki rañm itmez gözi bī-çāresine
 Revān it cānuñ ey dil çāresi ne
 2 Göñül ki oldı kaşuñ yayına kırbān
 Atıldı tūr-i ğamzeñ pāresine
 3 Cigerden ğamzeñ oñın eksük itmez
 Ki oldur yine merhem yarasına

³⁹ 260a.⁴⁰ 265a.⁴¹ Gündüz gelince gecenin sözü ortadan kalkar.⁴² 267b.

4 Nazar itse göz ucuyla 'aceb mi
Nişānedür çü tîr-i yāre sîne
5 Gönül nakkâşa vir aldanma Şâfi
Cihān nakşınıñ ađ u kıarasına
20.⁴³

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1 Gözlerüm segrür 'acebdür yāri görmezsem yine
Şol perî-peyker melek-ruhsârı görmezsem yine
2 Revnağ-ı bāğ-ı behişt ü zînet-i huld-ı berîn
Çöpçe gelmez gözüme dildârı görmezsem yine
3 Büstānda n'eylerem servüñ kıurı şalınduğın
Bir nazar ol şîve-i refîarı görmezsem yine
4 Bülbül oldum gül yüzüñ şevkiyle uş işidesin
Nāle vü efgānumı gülzârı görmezsem yine
5 Rüşen olmaz göz gönül açılmaz ey ārām-ı cān
Şubh-ı vaşla irişüp dîdârı görmezsem yine
6 Hāk-i pāyuñda işim altun olısar düstum
Devletüm yāri kıalup ađyārı görmezsem yine
7 Turmayup Şâfi yine kıutlu nişānım depreşür
Gözlerüm segrür 'acebdür yāri görmezsem yine
21.⁴⁴

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1 'Arz-ı ruhsār itmese 'uşşāka cānān her gice
Tañ degül bu kim görünmez mäh-ı tábān her gice
2 Ol meh-i nā-mihribān-içün yanar cān u cihān
Göklere irse 'aceb mi dūd-ı efgān her gice
3 Yüz bulaydı sen kıamer-peykerden ey ārām-ı dil
Cān atardı bezmüñe hürşîd-i rahşān her gice
4 Kārbān-ı ğam kıonağıdur gönül anda şehā
Eksük olmaz devlet-i 'aşkıñda mihmān her gice
5 Hicr odına kıutuşup Şâfi yanaldan şem'-vār
Kıalmaz ağlar şubha dek bu çeşm-i giryān her gice
22.⁴⁵

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

1 Sāye şalmış şanemā sünbül-i ra'nā gülüñe
Gül-i nesrîn döşemiş bād-ı şabā sünbülüñe

⁴³ 268b.

Gazel Fransa Milli Kütüphanesinde 386 arşiv numarasında kayıtlı şiir mecmuasında da Sâfi adına yer almaktadır (bk. Karamuk, 2017, s. 24).

⁴⁴ 270b.

⁴⁵ 272a.

2 Yağdı yandurdu beni âteş-i hicrân demidür
 Gül gibi ‘arz-ı cemâl eyleyesin bülbülüne
 3 Bezm-i ‘uşşâkı koyup ‘azm-i hicâz eyleseñ âh
 Dil ceres-vâr aşılır nâle-ile maħmilüne
 4 Tütüyâdur gözüme gerd-i rehûñ başuma tâc
 Bu sa‘âdet yiter ey şâh-ı cihân ben kuluña
 5 Yâr işiginde ne h’oş menzil idindün ki bugün
 Reşk ider hür-ı cinân Şâfi senün mezilüne
 23.⁴⁶

Mef‘ülü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fe‘ülün

1 H’oş tâzedür ol sünbül-i pür-tâb yirinde
 H’oş ğunc ider ol ğonca-i sîr-âb yirinde
 2 Gül yanagunuñ hasret-ile dîde-i pür-nem
 Nîlüfere beñzer ki_ola garķ-âb yirinde
 3 Bustân-ı cemâlünden ırağ olmasa cānā
 Yaşlar döküp inler mi_idi dülâb yirinde
 4 Sen serv-i revân-ıla revân oldu ğöñül âh
 Ten kaldı çü hâşâk bu seyl-âb yirinde
 5 Şevķ-ı ruh-ı zîbâñ-ıla pervâne-veş ey dost
 Yanar yakılır şem‘-i cihân-tâb yirinde
 6 Biraz nefes-i bād-ı şabâ irdi seher-ġâh
 Ki_âşüftedür ol zülf-i siyeh-tâb yirinde
 7 Şâfi ħam-ı ebrûsı yiter nâz u niyâza
 Mescid n’ola yıkıldı_ise miħrâb yirinde
 24.⁴⁷

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

1 Fürkatünde nice bir iki gözüm âb aķıda
 Demidür hasret-i la‘lünle ki ħün-âb aķıda
 2 Şöyle çağlar gözümüñ yaşı kim ey serv-i revân
 ‘Âlemi ġarķa virür böyle ki seyl-âb aķıda
 3 Eşk-i çeşmümle ħaţuñ ħurrem olursa ne ‘aceb
 Bitürür sebze çü gözyaşını dülâb aķıda
 4 Hem-dem olmağ-ıla her ħâr u ħasa bülbülinün
 Ne-y-içün kanlu yaşın ol gül-i sîr-âb aķıda
 5 Leb-i cān-baħşuñı vaşf eylese Şâfi dilden
 Ter ü şîrîn söz-ile şerbet-i cüllâb aķıda
 25.⁴⁸

⁴⁶ 273a.

⁴⁷ 273a.

⁴⁸ 275a.

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün

- 1 Zülfün tağıdup gönülümü sevdāya düşürme
Âşüfte vü ser-geşte kı lup pāya düşürme
2 Ağzuñla belün rāzını keşf itme hemīşe
Yok yire cihān halkını ğavgāya düşürme
3 Sünbül saçuñı lāle vü gül üzre tağıtma
Her dem zirih ol zülf-i semen-sāya düşürme
4 İzün tozını eyleme gözüm yaşına dām
Naqd-i dil ü cāndur anı deryāya düşürme
5 Şāfî leb-i la'lünden umar cām-ı muşaffā
Ayağla anı bāde-i hām rāya düşürme

26.⁴⁹

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

- 1 Şākiyā sāğar-ı mey şun bize mey
Ki_ide cān u dil-i pejmürdemi hay
2 Yağdı yandurdu beni āteş-i ğam
Kanı şol kan olası sāğar-ı mey
3 Germ olup bezm-i dil-efrūzuñda
Cūşa geldi yine çeng ü def ü ney
4 Ey tabīb-i dil ü cān 'ākıbet āh
Urdı sūz-ı ğam-ı 'aşkuñ dile key
5 Şāfî aldanma şağın alına kim
Bî-vefādur bu cihān *leyse bi-şey*⁵⁰

27.⁵¹

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

- 1 Dil ü cān murġınuñ olursa ne ğam ten kafesi
Ser-i kūyuñda uçar çünki hevā vü hevesi
2 Nālemi göklere irgürse ne tañ zülfün-içün
Yirde kalmaz bilürem bād-ı şabānuñ nefesi
3 Seyr iderken dil-i miskinümi zülfünde bulup
Gice gezdün diyü tutmuş anı hüsünüñ 'asesi
4 Yār ışiginde rakıbi görüp incinme gönül
Eksük olmaz bu cihān gülşeninüñ hār u hāsı
5 Hem-reh-i kāfile-i 'aşk olalı her yirde

Gazel Sermet Çifter Yazma Eserler Kütüphanesinde Y-280 arşiv numarasında kayıtlı şiir mecmuasında da Sâfî adına yer almaktadır (bk. Kadaş, 2023, s. 388).

⁴⁹ 275b.

⁵⁰ Hiçbir kıymeti yok.

⁵¹ 276a.

Gazel, Süleymaniye Kütüphanesinde 34 SÜ Tarlan 80/ 5 arşiv numaralı şiir mecmuasında da Sâfî adına yer almaktadır (bk. Yüksel, 2018, s. 240).

Feleküñ çañına odlar tıkar āhum ceresi
 6 Hâkpāyuñ haķı kim kuħl-ı cilādur gözüme
 Bulmadı dāmen-i vaşluña göñül dest-resi
 7 Yüz kızardup leb-i la 'lüñden eyā gonca-dehen
 Şāfinüñ cür 'a-i cān-baħşuñ-ı mış mültemesi
 28.⁵²

Mef'ūlü Mefā 'ilü Mefā 'ilü Fe 'ülün

1 Zāhid ki dilinden komaz ol bāde-i şāfi
 Hālvette ne h'oš nüş ider ol bāde-i⁵³
 2 Cām-ı meye niçün nazaruñ-ıla baķamaz
 Āyine-i cāmı degül ol şīşe-i şāfi
 3 Cān virmek ü derd almağ-ı mış mezheb-i 'aşık
 Gelsün berü vā 'iz kāmı şol lāf u güzāfi
 4 'Uşşāķ-ıla yārı nice bir ceng ider ey dost
 İnşāfi kāmı ķosun aħı ceng ü maşāfi
 5 Āfāķı tutupdur bugün āvāze-i lebbeyk
 Gel gel ki şehā dilde durur Ka 'be tavāfi
 6 Çāk itdi göñül perdesini gonca-veş āħir
 Cān bülbülinüñ zemzeme-i Zühre-şikāfi
 7 Şāfi şaķın elden ķoma sen cām-ı şarābı
 Şüfi ne bilür kim nice olur meşreb-i şāfi
 29.⁵⁴

Fe 'ilātün Fe 'ilātün Fe 'ilātün Fe 'ilün

1 Şanemā devr-i ruħuñda kim añar ayı günü
 Seni bu hūsn-ile kim görse unudur ayı günü
 2 Rüz-nāme getüreldeñ haķuñ iķlīm-i dile
 Köhne taķvime dönüpdür felegüñ ay u günü
 3 Dil-i dīvāne şaķuñdan hāzer itdügi bu kim
 Ser-i zülfüñ gibi zencire ķeker irdüğini
 4 Rūzigār-ı ğam-ı hicrūñse ķıyāmet günü āh
 Bize gösterme ilāhı bu ķıyāmet günini
 5 Şāfi şabr eyle kim ol yār-ı vefā-dārumuz āh
 Sitem ü cevri ü cefā-y-ile sever sevdüğini
 30.⁵⁵

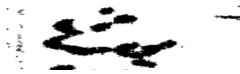
Fe 'ilātün Fe 'ilātün Fe 'ilātün Fe 'ilün

⁵² 277b.

⁵³ Bu kelime okunamamıştır.

⁵⁴ 282b.

⁵⁵ 283a.

- 1 Tâzedür gül yañağuş lâle vü gül-nâr gibi
Görinür gözlerüme lâkin o gül nâr gibi
2 Nice râhat ola cân gülşen-i hüsünüden ırak
Ki batupdur tenine her ser-i mü hâr gibi
3 Yile virse şanemâ zülfüni 'ömrüm gibi kim
Bağlanur kâfir-i 'aşkuñ anı zünnâr gibi
4 Beni men' eyleme zâhid ser-i küyuñdan anuñ
Ki_olmaya bülbül-içün küşe-i gülzâr gibi
5 Halka halka olup ol kâkül-i pür-çin ne 'aceb
Genc-i hüsñ üzre yatur şâm u seher mâr gibi
6 Her kaçan kim dem ura nâfe şaçuñ hüsñinden
Cân dimâğı pür olur külbe-i 'attâr gibi
7 Ārzü-yı leb-i cân-bahşuñ-ıla Şâfi'nüñ
Cân virüp cân alur uş derd-ile bîmâr gibi

31.⁵⁶

Fe 'ilâtün Mefâ 'ilün Fe 'ilün

- 1 Kıruban kaşlarını yay gibi
Görinür yâr yeñi ay gibi
2 Görelî gün yüzini mâh-ı felek
Şalınur şehr içinde bay gibi
3 Her dem ol 'işret ü şafâda ben âh
İñlerüm bezm-i ğamda nây gibi
4 Ğam-ı 'aşkla cân-e-i külbe-i ten
Görinür pür-şafâ sarây gibi
5 Şâfiyâ rüşen oldı tal'at-ı dost
Yine cām-ı cihân-nümây gibi

32.⁵⁷

Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilün

- 1 Didüm ey hüsñ iyesi büse h'od ihsānuñ-idi
Didi nâz-ıla ki umarduñ ola cânuñ-idi
2 Didüm uyğuda şaçuñ silsilesi düşdi dile
Didi miskîn senüñ ol h'âb-ı perîşānuñ-idi
3 Didüm ey cân ğam-ı zülfüñdi gönülümde konan
Didi sen bilme misin her gice mihmân gibi
4 Didüm ayâ kim-idi gün gibi tenhâca geçen
Didi nâzüklük-ile_ol cânuñ u cânānuñ-idi
5 Didüm odlara yağan 'ālemi cânā neyidi
Didi ey sūhte-dil nāle vü efgānuñ-idi

⁵⁶ 283b.

⁵⁷ 283b.

- 6 Didüm āhîr ğam-ı ‘aşkuñla gönül cān viriser
Didi şād ol ki_arada perde ten ü cānuñ-idi
7 Didi Şāfî kim-idi yoluma cān terkin uran
Didüm ey şāh-ı cihān kuluñ u kurbānuñ-idi
33.⁵⁸

Fe ‘ilātün Fe ‘ilātün Fe ‘ilātün Fe ‘ilün

- 1 Yine ol şüh-ı cihān hātır-ı ğam-h‘ārı şıdı
Dil ü cān gevherini la‘l-i dürer-bārı şıdı
2 Çeşm-i pür-hışmı ‘aceb tîr ü kemān alup ele
Bir hadeng-ile hezārān dil-i efkārı şıdı
3 Şaçı sünbüllerini berg-i gül üzre tağıdup
Hıacl itdi gülî vü revnağ-ı gülzārı şıdı
4 Hüsñ bāzārına germ olmasun iñende degül
Ki zamāne niçe ārāste bāzārı şıdı
5 İrdi çünkim dem-i gül Şāfî-i şürîde yine
Düşdi mey-hānelere tevbe-i bî-‘ārı şıdı
34.⁵⁹

Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe ‘ülün

- 1 Nergis ki çemende gözin açup seni gördi
Gül yüzüñ-içün cān u cihān terkini urdı
2 Yüz bulmadı ‘āşık gibi ‘ahdüñde benefşe
Niteki gelüp karşıña boynın ege gördi
3 ‘Āşıklaruñ irmiş-idi gerd-i reh(i)ne_āhîr
Şunca ki şabā lāf uruban esdi şavurdı
4 İncinme rakîbüñ şanemā karşı sözine
Āhûlar-içün şimdi mi ‘ālemde it ürđi
5 Şîrin lebüñ üstündeki hāl-i siyeh ey dost
Şehd ü şekerüñ ağızına siñekler üşürdi
7 Yazup yañılup şevķümi şerh itmedi hāme
Oda yanası nāme gibi kāğıda burdı
8 Cān bülbüli cānāndan ırak dün gece Şāfî
Zārılığ-ıla illerüñ uyhusın uçurdı

[Kıt’alar ve Müfredler]

1.⁶⁰

Fe ‘ilātün Mefā‘ilün Fe ‘ilün

⁵⁸ 284b.

Gazel Sermet Çifter Yazma Eserler Kütüphanesinde Y-280 arşiv numarasında kayıtlı şiir mecmuasında da Sâfî adına yer almaktadır (bk. Kadaş, 2023, s. 387).

⁵⁹ 285a.

⁶⁰ 285b.

- 1 Yine bir oñmayası bitmeyesi
İlde toħm-ı nifāk eküp gitdi
2 Kānadı kıyruğı kırıldığ-ıçün
Uçamadı kuşuñ seküp gitdi
3 Ol ki devr-i kamer o mey yirine
Dün ü gün zehr-i mār içüp gitdi
4 Şora varursañ ey rakīb ol yār
.....⁶¹kāseye şaçup gitdi
2⁶²

Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilün

- 1 Ol vefāsı çok güzel kim yok dimezdi kimseye
Virmek-ile gönlin almışdı kamu aħbābınuñ
2 Ol bu hüsn ü hulķ-ıla meşhūr-iken Edrine'de
Adı Şāfī yođ-ıdı kendü dönen dülābınuñ
2⁶³

Mefā 'ilün Mefā 'ilün Fe 'ülün

- 1 Şarāb içdükçe ol serv-i semen-ber
Olurmuş gül gibi durmuş küşāde
3.⁶⁴

Mefā 'ilün Mefā 'ilün Fe 'ülün

- 1 Düşer mi_ol kāmetsi serv-i bülende
Ki_ola her bir levend öñinde_iki kat

[Neşirde Yer Almayan Beyitler]

- Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilün
1. Yā Rab ol serv-i semen-ber nice nāzük yār-imiş
Hüşni gülzārını nesrīn hadd ü sünbül şaç-ıla (G/ 192; 278a)
- Mef 'ülü Mefā 'ilü Mefā 'ilü Fe 'ülün
2. Hāk-i siyeh ol gözüne gerd-i rehūñ ey dost
Yüz mertebe yig görmeye nūr-ı başarumdan (G/ 166; 259b)
- Mef 'ülü Mefā 'ilü Mefā 'ilü Fe 'ülün
3.⁶⁵ Zülfüñ gibi gönüm kararup hergiz açılmaz

⁶¹ Bu kısım okunamamıştır.

⁶² 285b.

⁶³ 285b.

⁶⁴ 286a.

⁶⁵ Bu beytin ilk mısrası neşirde bulunmakta olup ikinci mısrası nüshada bulunmadığı gerekçesiyle eksik bırakılmıştır (bk. Sevgi ve Sevindik, 2016, s. 206).

- Āyīne-i ruḥsāruña olmasa nigāhum (G/ 140; 256a)
- Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün
 4. Dürr-i eşküm ḥāk-i pāyuña nişār olmağ- için
 Kanlara batup bu dem deryā-yı 'ummāndan gelür (G/ 61; 235a)
- Mef' ülü Fā' ilātü Mefā' ilü Fe' ülün
 5. Ten ḥaste cān za' if ü dil-ifgāruma ne ğam
 Bîçāre ol ki derd-ile dermāndan ayrılır (G/ 36; 234a)
- Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün
 6. Ne kıyāmet çoğ-ı mış va' de-i vaşlı yārüñ
 Ki dükenmez dün ü gün niçe ki ferdāya şalar (G/ 86; 230a)
- Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün
 7.⁶⁶ Sākiyā cām-ı mey devām olısar
 Leb-i la' üñ gibi şifām olısar (G/ 50; 222a)
- Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün
 8. Eyle ḥidmet ser-i kūyuñda kim ey ḥür-ı behişt
 Reşk ider bāğ-ı behişt ü ravza-i rıdvān aña (G/ 7; 208b)
- Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün
 9. Açsa ağız ḥoḳkasını dürr ü gevher saçılır
 Yumsa la' līn dürcini dürr-ile mercān gizlenür (G/ 85; 224b)
- Şüpheli Şiir**
- 1.⁶⁷
- Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün*
1. Ḥastedür yārumuz şarāb özler
 Ol ciger vaşlası kebāb özler
2. Gör ne zālīm durur ki ucdan uca
 Bu gönül mülkini ḥarāb özler
3. Şeb-i zülfüñde ḥaddüñ özleyen āh
 Karañu dünde māhtāb özler
4. Raḥm it ey dost cān ğarībine kim
 Teşne-dildür lebüñden āb özler

⁶⁶ İlgili gazel, neşirde matla beyti olmaksızın verilmektedir (Sevgi ve Sevindik, 2016, s. 146).

⁶⁷ 232a.

Gazel *Necâtî Bey Dîvânı*'nda 53 divan nüshası tanığı ile yer almaktadır (bk. İlhan, 2023a). Ayrıca Tayyazâde Atâ'nın *Târih-i Enderûn* isimli eserinde de gazel Necâtî adına yer almaktadır (bk. Arslan, 2010, s. 166).

- 5 Çok şükürler ki çeşm-i bîmâruñ
Gördi şîhhat yüzini h'âb özler
- 6 Haste gönülüm lebûñ tabîbinden
Dil ü cân derdine cevâb özler
- 7 Bezm-i vaşluñda cām-ı la'lûñden
Dil-i Şâfî şarâb-ı nâb özler

Kaynakça

- Açıl, B., Yazar, S., Turgut, K., Kavak, Ö. (2022). *Tenkitle neşir kılavuzu (Osmanlı Türkçesi metinleri için)*. İstanbul: İSAM Yayınları
- Akdoğan, Y. ve Demirel, Ö. (2007). Cezerî Kasım (Sâfî) Paşa'nın hayatı ve eserleri. *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 36(36), 1-40.
- Alıcı, L. (2002). Klasik Türk edebiyatında mürâca'a şiirler. *İlmi Araştırmalar Dergisi*, (14), 1-15.
- Arslan, M. (2010). *Tayyâr-zâde Atâ, Osmanlı saray tarihi, Târih-i Enderûn, IV-V*. İstanbul: Kitabevi.
- Bordalejo, B. (2011). Metin tenkidi yöntemlerinden stemmatik yaklaşımın tarihi. *Stemmatik Tenkitli Metin Neşirinde Soy-Ağacı Yaklaşımı* (M. Bedir, Çev.) içinde (s. 47-69). İstanbul: Küre
- Canım, R. (2018). *Latîfî tezkiretü's-şu'ara ve tabsiratü'n-nuzamâ*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Erişim adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-216998/latifi-tezkiretus-suara-ve-tabsiratun-nuzama.html>
- Çelik, E. (2020). *Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdâî Efendi koleksiyonu 1313 numaralı şiir mecmuasının edebiyat tarihindeki yeri*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.
- Çoban, A. (2004). *Edebiyatta üslub üzerine*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Erünsal, İ. E. (2001). Kasım Paşa, Cezerî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 24, 545-546.
- Erünsal, İ. E. (2016). II. Bâyezîd dönemi vüzerâsından ve şuarâsından Cezerî Kâsım Paşa (Sâfî) ve yeni bulunan *Dîvân*'ı. *Edebiyat Tarihi Yazıları: Arşiv Kayıtları, Yazma Eserler ve Kayıp Metinler* içinde (s. 408-426). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Gerçek, İ. (2015). *Süleymaniye Kütüphanesi bağışlar bölümü 5879 numarada kayıtlı mecmû'a-i eş'âr (1b-97b)*. (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.
- İlhan, E. (2023a). *Necati Bey Dîvânı: metin - bağlamlı dizin-işlevsel sözlük*. (Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi.
- İlhan, E. (2023b). Necâtî örnekleminde şiir mecmualarında yer alan bilinmeyen şiirlerin aidiyetine dair yöntem teklifi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 191-226.
- İpekten, H., Kut, G., İsen, M., Ayan, H. ve Karabey, T. (2017). *Heşt bihişt*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Erişim adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78460/tezkireler.html>
- İsen, M. (1994). *Kühû'l-ahbâr'ın tezkire kısmı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

- Kadaş, S. (2022). *Ahmed Paşa Dîvânı: tenkitli metin-bağlamli dizin ve işlevsel sözlük*. (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Kadaş, S. (2023). Sâfi ve Vefâyî'nin yeni şiirlerini içeren bir şiir mecmuası. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 381-409.
- Karahan, A. (1966). *Kanunî Sultan Süleyman çağı şairlerinden Figanî ve Divançesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Karamuk, C. (2017). *Bibliothèque Nationale France 386 numaralı şiir mecmuası*. (Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- Karataş, T. (2014). *Ansiklopedik edebiyat terimleri sözlüğü*. İstanbul: Sütun Yayınları.
- Keklik, M. (2014). *Üsküplü İshak Çelebi Divan [metin-çeviri-açıklamalar-dizin]*. (Doktora Tezi). Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi.
- Kılıç, F. (2018). *Meşâ'irü'ş-şu'arâ*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Erişim adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-210485/asik-celebi-mesairus-suara.html>
- Küçük, S. (t.b.). *Bâkî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Erişim adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78361/baki-divani.html>
- Maas, P. (2011). Metin tenkidi. *Stemmatik Tenkitli Metin Neşrinde Soy-Ağacı Yaklaşımı*. (M. Bedir, Çev.) içinde (s. 9-40). İstanbul: Küre Yayınları.
- Macit, M. (1996). *Divân şiirinde âhenk unsurları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özdaş, E. (2022). *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi "H 1073" numarada kayıtlı şiir mecmuasının transkripsiyonlu metni ve mecmuaların sistematik tasnifi projesine (MESTAP) göre tasnifi*. (Yüksek Lisans Tezi). Osmaniye: Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi.
- Özkan, Ö. (2015). *Bursalı Nakkaş Safî ve Dîvânı*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı.
- Polat, S. (2015). *Metin tenkidi*. İstanbul: İFAV Yayınları.
- Sâfi Dîvânı*, Mısır Milli Kütüphanesi, Arşiv No. 18.
- Sâfi Dîvânı*, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe yazmaları, Arşiv No. 281.
- Sevgi, A. ve Sevindik, H. (2016). *Cezerî Kasım Paşa Sâfi Dîvânı*. Konya: Palet Yayınları.
- Sungurhan Eydurhan, A. (2009). *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-şu'arâ*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Erişim adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194494/Kınalızâde-hasan-celebi-tezkiretus-s-uara.html>
- Taşkesenlioğlu, L. (2019). Divan şiirinde "dedim-dedi" söyleyişi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (41), 103-126.
- Turpcu, F. (2016). *Karamanlı Nizâmî Divanı'nın yeni bir nüshası (metin - nesre çeviri - tıpkıbasım)*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi.
- Yüksel, M. (2018). *Süleymaniye Kütüphanesi 34 sü tarlan 80/5 numaralı şiir mecmuası (129b-203a)*. (Yüksek Lisans Tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Yolgeçen, G. S. (2021). *Millî Kütüphane 06 Mil YZ A 2552 numaraya kayıtlı şiir mecmuası (inceleme-metin- mestap'a göre tasnifi)*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.